

Istanbul Journal of Arabic Studies (ISTANBULJAS)

<http://dergipark.gov.tr/istanbuljas>

Volume 1, Issue 1, 2018-1, p. 35-69

Submission /Başvuru: 22 September/Eylül 2018

Acceptance /Kabul: 24 December /Aralık 2018

XX. Asırda Kuveyt'te Tiyatro Faaliyetlerinin Doğuşu Ve Gelişimi

Leyla Yakupoğlu Boran*

Öz

XX. asırda diğer Arap ülkelerinde olduğu gibi Körfez ülkelerinden biri olan Kuveyt'te de reform faaliyetlerinin ilk olarak eğitim alanında kendini göstermeye başladığı görülmektedir. 1912 yılında el-Mübârekiyye Medresesi'nin açılmasıyla düzenli bir eğitim sistemine geçişin ilk adımlarını atan Kuveyt, 1921 yılında el-Ahmediyye, 1937'de el-Kabeliyye ve 1939'da eş-Şarkıyye adlı medreselerin eğitim-öğretim faaliyetlerine başlamasıyla daha hızlı bir modernleşme sürecine girmiştir. Modern bir sistem üzerine kurulan bu okullarda Kuveytli aydınlar, halkı bilinçlendirmek adına her bir okul bünyesinde birer tiyatro topluluğu oluşturmaya karar vermiştir. İlk tiyatro faaliyetleriyle okul tiyatroları kanalıyla tanışan Kuveyt toplumu, kısa bir süre sonra tiyatro türünü benimsemiş ve bu ilgi, tiyatro türünün Kuveyt'te yaygınlık kazanmasına elverişli bir ortam hazırlamıştır. Diğer Arap ülkelerinden Kuveyt'e gelen aydınların teşvik, destek ve çalışmalarıyla da ülkede birçok tiyatro salonu açılmış ve kısa sürede hızlı bir gelişim kaydeden tiyatro faaliyetleri, başta Körfez ülkeleri olmak üzere diğer Arap ülkelerine de örnek teşkil edecek düzeye ulaşmıştır.

Bu çalışmada, tiyatronun Kuveyt'te ortaya çıkmasını sağlayan faktörler ele alınacak ve türün, açılan tiyatro kulüpleri vasıtasıyla Kuveyt'teki gelişimi hakkında bilgi verilecektir. Kuveyt'te tiyatroya katkı sağlayan şahsiyetler ve çalışmalarından bahsedilecek olan bu makale ile Körfez ülkelerinin edebî alanda ilerleme kaydetmesinde önemli bir rol oynayan tiyatro türünün gelişim süreci ortaya konulmaya gayret edilecektir.

Anahtar Kelimeler

Kuveyt, Tiyatro, el-Mesrahu'ş-şa'bî, el-Mesrahu'l-Arabî, el-Mesrahu'l-Halîcî, el-Mesrahu'l-Kuveytî.

* Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, (leyla.yakupoglu@istanbul.edu.tr).

Rise And Progress Of Kuwaiti Theatre In Twentieth Century

Abstract

As in many other Arabian Gulf countries, the movements of reform in Kuwait had started with the renewing of education system. In 1912, by establishing of al-Madrasa al-Mubarakiya, a modern educational system was found in Kuwait. And also with the opening of al-Ahmadiya Madrasa in 1921, al-Madrasa al-Qabaliyyah in 1937 and al-Madrasa al-Sharqiyyah in 1939, a period of modernism in Kuwait had taken a new and rapid turn. In these schools which had modern methods, Kuwaiti intellectuals had decided to form a theatre group for each school to raise people awareness. Kuwaiti society who made acquaintance with theatrical activities by way of school theatre groups had assimilated this literary genre in a short time. The demand of Kuwaiti people had prepared a sufficient environment for theatre to gain wide currency in Kuwait. Thus, a lot of theatre hall was opened in the country under favour of Arab intellectuals' encouragement, support and works who came from other Arab countries to Kuwait. After then the theatrical activities advanced in a while, these activities reached to a good level and they set an example not only for Arabian Gulf countries but also for other Arab countries. In this study, the factors that helped the theatre to reveal in Kuwait are considered. Also the progress of the theatre in the way of theatre groups which were opened in Kuwait schools is discussed. By this article, information about important personalities who contribute to Kuwaiti theatre and their Works in this field will be mentioned, also it aims to present the progress period of theatre which serves as an important function in the advancement of literary development in Arabian Gulf countries.

Keywords

Kuwait, Theatre, al-Masrah al-Sha'bi, al-Masrah al-Arabi, al-Masrah al-Khaliji, al-Masrah al-Kuwaiti.

Extended Abstract

In this study, it will be examined raise of theatre and its development in twentieth century in Kuwait which is one of the countries of Arabian Gulf. Reason for choosing of this topic for the article is to be one of the modern literary genre in great demand by Kuwaiti readers and audience and in the result of this demand, the theatre as a literary genre became prominent before Kuwaiti short story and novel, so it yielded in the earlier time than the short story and novel did. The reason for electing Kuwait as field of study is to be one of virgin areas of Arabian Gulf for Arabic literature studies in Turkey and also it is needed of reminding that modern Arabic literature which is formed in Arabian Gulf has importance for the litterateurs. While writing this article, it is utilized the book named *Tareehu 'l-Kuwait* by Abdulaziz al-Rashid, *Udaba al-Kuwait fi karnain* by Haleed Soud al-Zaid, *al-Harakat al-adabiyah wa al-fiqriyah fi al-Kuwait* by Mohammad Hasan Abdallah and *al-Thaqafah fi al-Kuwait (Bawaqeer- Etijahaat-Reyadat)* by Khaleefa al-Waqayan, and also the article named *Qiraat fi tareeh al-masrah al-Kuwaiti mink hilal wasaik gair manshurah* by Sayyid Ali Esmail, *al-Masrah fi al-Kuwait* by Ali al-Raai and *Tajrobah masrah al-Khaleej al-Arabi fi al-Kuwait: Dirasah marhaliyah* by Ahmad Abu Matar.

Movements of reform began in Kuwait at an earlier time in comparison with Saudi Arabia, Bahrain and Qatar. Because of this, Kuwait entered into a period of change in literary and cultural spheres in parallel with social, political and economical changes. By opening of al-Mubarakiya School and al-Ahmadiya School, Kuwait moved into a new educational system. This issue took shape under favour of the importance that Kuwaiti government gave it. A lot of students went to abroad -especially to Egypt- for education. Kuwaiti students took opportunity to follow cultural and artistic activities closely during their education. After they had returned to their country, they wanted to teach Kuwaiti people the things were learned in abroad. The reformist youth was thinking that the earliest and the most effective way to influence the people is 'the theatre'. So the reformists began to establish platforms in the schoolyards for presenting the theatre play to raise awareness of people and to show them

the wrongness which is known as correct and also to express that 'following customs and traditions blindly' hinders cultural progress.

In a short time, a lot of theatre play was acted on platforms. Also theatrical activities took a new turn after 1950. Thus, in the beginning of 1950s a new theatre group named as *al-Masrah al-Shaaby* was formed.

Being invited of Zaki Tulaimat to Kuwait was meant a new beginning for this art. After first-time coming of Tulaimat to Kuwait, he gave a report which involves in two titles about his observations of Kuwaiti theatre to policy makers. First title was about being defined of major concerns in Kuwait theatre and being cured of them. Second one was about being developed of this art on a new basis. By coming of Tulaimat to Kuwait, the art of theatre had improved significantly. In 1961, a new theatre group named as *al-Masrah al-Arabi* was set up and many changes were done for the theatre. In 1963, *Group of Arabian Gulf Theatre* was founded which is considered as Kuwait's first official and self-governing community with Saqr al-Rushud and Abdulaziz al-Sari and Hamd al-Rujaib's contribution. In 1964, all of the theatre groups were done as liberal communities with government approval. So Mohammed an-Nashmy who is known as a pioneer of extemporary theatre in Kuwait set up a new theatre group which is called *al-Masrah al-Kuwaiti*. By these four groups, Kuwaiti people's attention on theatre had increased.

At the end of 1971, Kuwaiti theatre made acquainted with *al-Firqa al-Ahliyya*. The importance of this theatre group was to bring all of theatre communities together and to provide possibility for setting up a national community in the custody of government.

After *al-Firqa al-Ahliyya*, some new theatre groups were founded as *Kuwait University Theatre Club*, *Masrah al-Shabab* and *al-Masrah al-Qawmi*. By 1990s, a few unofficial theatre groups were formed as *al-Funun*, *al-Komedy*, *al-Jazeera*, *al-Ahly*, *al-Soor*, *al-Salaam*, *al-Jadid* etc.

Increase in number of theatre groups at the end of twenties affects development of the theatre positively. This issue is corroborated by cultural activities which were organised at the beginning of twenty-first century and the theatre players who are brought up in Kuwait and the success that Kuwait's national theatre group had in international organisations. In this regard, under

the leadership of Kuwaiti highbrows, the activities which is done for improvement of the theatre set a good example for other Arabian Gulf countries. In that, the studies prompted to Bahrain and Qatar to give much importance to literary issues actualise in these countries by encouragement of Kuwaiti highbrows and litterateurs.

Finally it is indicated that there are a lot of topics for Turkish academicians and researchers to dwell on them, because Arabian Gulf literature has been neglected by them. The researches which will be done about modern Arabic literature of Arabian Gulf is going to contribute to know modern Arabic literature in Arab World much better.

XX. Asırda Kuveyt'te Tiyatro Faaliyetlerinin Doğuşu Ve Gelişimi

Giriş

Körfez ülkelerinden biri olan ve tam bağımsızlığını 1961 yılında kazanan Kuveyt'te modernleşme faaliyetleri bu tarihten daha önce başlamış olmakla birlikte, Körfez ülkelerinin kültürel alandaki reformlarının diğer Arap ülkelerine göre çok daha geç bir dönemde gerçekleştiğini söylemek yadsınamayacak bir gerçektir. Ancak I. Dünya Savaşı'nın ardından diğer Körfez ülkelerinde olduğu gibi Kuveyt'te de kültürel alanda pek çok yenilik kendini göstermeye başlamıştır, denilebilir.

Düzenli bir eğitim sistemine geçilmesinin gerekliliği düşüncesi, Kuveytli aydınların modernleşme adına attıkları en önemli adımdır. Çünkü eğitim verme amacından çok, para kazanma düşüncesiyle açılan ve geleneksel eğitimin verildiği "küttab" adlı medreselerin alanlarındaki yetersizliği, Kuveyt dışında eğitimini tamamlayıp ülkelere dönen aydınlar tarafından Kuveyt'teki en büyük zafiyetlerden biri olarak addedilmiştir. İşte bu düşünceyle 1912 yılında Kuveyt emiri Şeyh Mübârek es-Sabâh (ö.1915)'ın da desteğini alan Yusuf b. İsa el-Kinâ'î (ö.1973), Nâsir Mübarek es-Sabâh (ö.1957) ve Yasin et-Tabatabaî, el-Mübarekiyye Medresesi'ni açmıştır¹. Bu okulda geçerli olacak yeni müfredat ve sistem belirlenmiş; fakat el-Mübarekiyye'de eğitim veren hocaların çoğunun kütâblardakilerin arasından seçilmiş olması, okulda uygulanması düşünülen yeni sistemi geçersiz kılmıştır. el-Mübarekiyye'nin eğitim sistemindeki radikal değişim ise 1937 yılında yurtdışından davet edilen eğitimciler sayesinde gerçekleşmiştir. Nitekim 1921 yılında el-Mübarekiyye'de ders veren reformist düşüncelere sahip eğitimcilerden Yusuf b. İsa el-Kinâ'î ve Abdulaziz er-Reşîd (ö.1938) müfredata coğrafya, geometri ve İngilizce gibi yeni derslerin eklenmesini istediklerinde diğer hocaların tepkisini çekmişlerdir. Bunun üzerine her iki eğitimci el-Mübarekiyye'deki görevlerini bırakarak 1921 yılında

¹ Abdullah Hâlid el-Hâtim, *Min Huna Bede'eti'l-Kuweyt*, (Lübnan: el-Matba'atu'l-Asriyye, 2004) s. 79-80; Abdulaziz er-Reşîd, *Târihu'l-Kuweyt*, thk. Ya'kûb Abdulaziz er-Reşîd, (Lübnan: Menşûrâtu Dâri Mektebeti'l-Hayât, 1978), s. 367.

Kuveyt'in o dönemdeki emiri Şeyh Ahmed el-Câbir (ö.1950)'in yardımıyla el-Ahmediyye Medresesi'ni açmıştır².

XX. asrın ilk çeyreğinde eğitim alanında yaşanan bu gelişmelere binaen Kuveyt'te gerçekleşen sosyal ve kültürel alandaki yenilikler, Kuveyt'te edebî türlerin de gelişimine ortam hazırlamıştır. Bu çalışmada da Kuveyt'te tiyatro türünün doğuşu ve XX. asırdaki mecrası ele alınmaya çalışılacaktır. Edebî türler arasında tiyatro sanatının tercih edilmesinin nedeni ise Kuveyt'te en çok rağbet gören modern edebî tür olması ve bu rağbetin neticesinde tiyatronun kısa öykü ve roman gibi diğer edebî türler arasında öne çıkıp daha erken bir dönemde meyvelerini vermesidir. Çalışma alanı için Kuveyt'in tercih edilmesinin sebebi ise Körfez ülkelerinin Türkiye için bâkir bir alan olup ülkemizde Kuveyt edebiyatı hakkında az sayıda çalışmanın bulunması³ ve Körfez ülkelerinde şekillenen modern Arap edebiyatının Arap dünyası için önem teşkil ettiğinin edebî mahfillere hatırlatılmak istenmesi olarak açıklanabilir. Bu çalışma hazırlanırken özellikle Abdulaziz er-Reşîd'in *Târihu'l-Kuveyt* (Kuveyt Tarihi), Hâlid Su'ûd ez-Zeyd'in *Udebâu'l-Kuveyt fî karneyn* (Son İki Asırdaki Kuveytli Edebiyatçılar), Muhammed Hasan Abdullah'ın *el-Hareketu'l-edebîyye ve'l-fikriyye fi'l-Kuveyt* (Kuveyt'te Edebî ve Fikrî Faaliyetler) ve Halife el-Vekayyân'ın *es-Sekâfe fi'l-Kuveyt (Bevâkîr-İtticâhât-Riyâdât)* (Kuveyt'te Kültür: Erken Dönem-Akımlar-Öncüler) adlı kitapları ile Seyyid Ali İsmail'in *Kıraat fî târihi'l-mesrahi'l-Kuveytî min hilâli vesâikin ğayr menşura* (Neşredilmemiş Belgeler Işığında Kuveyt Tiyatrosu Tarihine Dair Bir Değerlendirme), Ali er-Râ'î'nin *el-Mesrah fi'l-Kuveyt* (Kuveyt'te Tiyatro) ve Ahmed Ebû Matar'ın *Tecribetu mesrahi'l-Halîci'l-Arabî fi'l-Kuveyt: Dirâse merhaliyye* (Kuveyt'te Körfez Tiyatrosuna Dair İlk Tecrübeler: Kronolojik Bir Çalışma) adlı makalelerinden istifade edilmiştir.

² Adnân b. Sâlim b. Muhammed er-Rûmî, *Ulemâu'l-Kuveyt ve A'lâmuhâ*, (Kuveyt, Mektebetu'l-Menâri'l-İslâmiyye, 1999), s. 270-272.

³ Türkiye'de Modern Kuveyt edebiyatı hakkında yapılan ve ulaşılabildiğimiz çalışmalar şunlardır: Hüseyin Yazıcı, "Kuveyt'te Modern Öykü", *Şarkiyat Mecmuası*, (İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları/2011), sy. 11, s. 119-151; Senem Soyer, "Kuveytli Leylâ el-Osmân ve Öykücülüğü", *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, (Kırıkkale: Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Yayınları/2016), c. I, sy.2, s. 99-110.

1. Modern Kuveyt Tiyatrosunun Başlangıcı

Kuveyt'te tiyatronun gelişimi iki aşamada gerçekleşmiştir. Birincisi; tiyatro metinlerine bağlı kalmaksızın irticalen sergilenen oyunların öne çıktığı safhadır. Kuveytli edebiyat tarihçileri bu döneme “Merhaletu'l-irticâl ve't-tecrîb” yani *deneme ve doğaçlama süreci* adını vermiştir⁴. Bu dönemde, *el-Mesrahu's-şa'bi* (Halk Tiyatrosu) adlı tiyatro topluluğu faaliyetlerine başlamıştır. İlk merhalenin en önemli temsilcilerinden biri olan Muhammed en-Neşmî (ö.1984), dönemin tiyatro faaliyetleri ile bu faaliyetleri gerçekleştirirken insanlarla yaşadığı problemleri ele aldığı ve *Âlemu'l-fenn* (Sanat Dünyası)⁵ adlı dergide neşrettiği hatıralarında tiyatronun 1940'lı yıllardaki durumu hakkında önemli bilgiler vermektedir⁶. en-Neşmî'nin adı geçen dergide kaleme almış olduğu anılar, tiyatronun geçirdiği bu sürece ışık tutan nadir kaynaklar arasındadır. İkinci merhale ise “el-Bahs ani'z-zât” yani *kendini arama devresidir*. Bu dönemde tiyatrodaki teşkilatlanma çalışmaları görülmektedir. Devletten hiçbir maddî yardım alınmaksızın kişisel çabalarla yürütülen tiyatro faaliyetlerinin devlet idaresi altına girip denetlenebilmesi ve resmî bir hüviyet kazanması için gençlerin oluşturdukları tiyatro toplulukları Sosyal İşler İdaresi (İdâretu's-şu'ûni'l-ictimâ'iyye ve'l-'amel)'ne bağlanmıştır. Ancak tiyatroların bu idarenin denetimi altında olması toplulukların idarî heyeti tarafından kabul görmemiş ve 1964 yılında devletin izniyle her bir tiyatro topluluğu özerk birer kuruluş haline gelmiştir⁷.

İlk tiyatro faaliyetleri hakkında kısa bir çalışma yapan ve tiyatronun gelişim süreci ile ilgili bilgi edinebileceğimiz şahsiyetlerden biri de gazeteci ve eleştirmen Mahbûb el-Abdullah'tır. el-Abdullah, *Savtu'l-Halîc* (Körfez'in Sesi) adlı dergide 3 Şubat 1966 tarihinde yayımlanan yazısında Kuveyt'te şekillenen tiyatro sanatının başlangıcı ile ilgili olarak kesin bir tarih vermemiş; fakat tiyatronun gelişim sürecini iki aşamada ele almıştır. İlk aşamayı *merhaletu'l-lâ şey* (yazıya geçirilmiş ve edebî manada çalışmaların olmadığı dönem) diye adlandırmıştır. Ona göre bu dönemde tiyatro, okullarda eğlence amaçlı

⁴ Muhammed Hasan Abdullah, *el-Hareketu'l-edebiyeye ve'l-fikriyye fi'l-Kuweyt*, (Kuveyt: Râbitatu'l-Udebâi'l-Kuveytiyyîn Yayınları, 2014), s. 252.

⁵ 3 Ekim-17 Kasım 1971 tarihleri arasında altı seri halinde yayımlanmıştır.

⁶ Muhammed en-Neşmî'nin hatıraları ayrıca Hâlid Su'ûd ez-Zeyd tarafından *Udebâu'l-Kuweyt fi karneyn* adlı eserin III. cildinde yayımlanmıştır (1982/Kuweyt).

⁷ Hasan Abdullah, *a.g.e.*, s. 279.

düzenlenen müsamerelerde sahnelenen basit oyunlar olmaktan öteye geçememiştir. Tiyatro oyunları el-Mübarekiyye ve el-Ahmediyye okullarındaki öğretmenler tarafından yazılmakta ve kısıtlı imkânlar çerçevesinde bu okullarda eğitim gören öğrenciler tarafından kurgulanarak temsil edilmektedir. 1960 yılına gelince ise Kuveyt'in ilk yazılı tiyatrosu kabul edilen Sakr er-Ruşûd (ö.1978)'un yazmış olduğu "et-Tekâlîd" (Gelenekler) adlı tiyatro metninin sahnede gösterimi ile yeni döneme girilmiştir. el-Abdullah bu döneme *merhaletu'ş-şey* (edebî manada yazılı eser verilen dönem) adını vermiştir. Ayrıca ikinci dönem, *el-Mesrahu'l-vatanî* (Milli Tiyatro) ve Zeki Tuleymât (ö.1982)'in Kuveyt'e gelişi ile *el-Mesrahu'l-Arabî* (Arap Tiyatrosu) adlı iki farklı topluluğun ortaya çıkışına tanıklık etmiştir⁸.

Muhammed Hasan Abdullah, Mahbûb el-Abdullah'ın yaptığı bu taksimatın özünde doğru olduğunu; fakat Sakr er-Ruşûd'a ait tiyatro metninin yazıya geçirilmiş olmasının önemli bir hususiyet olmasına rağmen tiyatronun gelişim süreci açısından temel bir etken olamayacağını beyan etmektedir. Ayrıca Hasan Abdullah "et-Tekâlîd" adlı tiyatro oyununun Kuveyt'te telif ve temsil edilmiş ilk metin olmadığını, Ahmed el-Advânî (ö.1990) ve Hamd er-Ruceyb'in bu metinden birkaç yıl önce "Şevki" adlı bir tiyatro metni yazdığını ve sahnede sergilediğini⁹ belirterek el-Abdullah'ın bu izahına itiraz etmektedir.

Kuweyt'teki ilk tiyatro kulübünü ise Muhammed Mahmûd Necm¹⁰, el-Mübarekiyye Medresesi öğrencileri arasından yetenekli olanları belirlemek suretiyle kurmuştur¹¹. İlk tiyatro gösterimi de Yusuf b. İsa el-Kınâ'î ve Abdulaziz er-Reşid'in yoğun çabalarıyla 1922 yılında açılan el-Ahmediyye Medresesi'nin ilk eğitim-öğretim yılının tamamlanması münasebetiyle düzenlenen törende Abdulaziz er-Reşid önderliğinde gerçekleştirilmiştir (3 Mart 1924). Bu tiyatro oyunu, dindar ve sarıklı yaşlı bir adam ile onun kardeşlerinden

⁸ Hasan Abdullah, *a.g.e.*, s. 253.

⁹ Aynı yer.

¹⁰ Muhammed Mahmud Necm, 1916 yılında Filistin'in Esdûd adlı kasabasında dünyaya gelmiştir. Mısır'da eğitimini tamamlamıştır. 1936 yılında modern eğitim sisteminin temellerini atmak için Filistin'den Kuveyt'e gelen heyette yer almıştır. Kuveyt'te Arapça öğretmeni olarak farklı okullarda görev yapmıştır.

¹¹ Ahmed Ebû Matar, "Tecribetu mesrahi'l-halfici'l-Arabî fi'l-Kuweyt: Dirâse merhaliyye", *Mecelletu Dirâsâti'l-halîc ve'l-cezireti'l-Arabîyye*, c. IV, sy. 16, (Kuveyt: Kuveyt Üniversitesi Yayınları, 1978), s. 1.

birinin arasında geçmektedir. Bahsi geçen yaşlı adama kardeşi modern tarzda eğitim veren okullardan birine gitmek istediğini söylemiş, yaşlı adam da kardeşine bu okulların insanları ifsâd ettiğini ifade ederek onu bu okula gitme konusunda ikaz etmiştir. Bu esnada konuşmalara tanık olan bir öğrenci, yaşlı adama bu düşüncelerinden ötürü müdahale ederek onunla münakaşaya girişmiştir. Öğrenci, yaşlı adamın tüm delillerini ve öne sürdüğü tezleri geçersiz kılacak şekilde ona cevap vermiş ve oyun sona ermiştir. Abdulaziz er-Reşîd önceleri bu oyunda yaşlı adamla kimi kastettiğini söylememiştir. Daha sonraları oyunda yaşlı adamı canlandıran Dr. Abdurrahman el-Ömer, bu yaşlı adam ile eş-Şeyh Ahmed el-Fârisî¹² (ö.1933)'nin kastedildiğini açıklamıştır¹³.

Kuweyt tarihindeki ikinci tiyatro gösterimi ise 1938-1939 eğitim-öğretim yılının tamamlanmasının ardından el-Mübarekiyye Medresesi'nin bahçesinde el-Mübarekiyye'de okuyan öğrenciler tarafından sahnelenen ve “İslâmü Ömer” (Hz. Ömer'in Müslüman Olması) veya “Ömer b. el-Hattâb fi'l-câhiliyye ve'l-İslâm” (Cahiliye ve İslâmî Dönemde Ömer b. el-Hattâb) adıyla bilinen tiyatro oyunudur (7 Haziran 1939). Muhammed Mahmud Necm'in yazıp yönettiği, dönemin Kuveyt şeyhinin oğlu olan Şeyh Câbir el-Ahmed es-Sabâh'ın (ö.1977) yanı sıra Hâlid Cafer (ö.1998), İbrahim Abdulaziz el-Makhavî, Muhammed el-Mağribî ve Abdulaziz el-Molla (ö.1996)'nın rol aldığı bu oyunda Fatıma rolüyle Hamd er-Ruceyb dikkatleri çekmiştir. Bu yılsonu merasimine dönemin Kuveyt emiri Ahmed el-Câbir es-Sabâh ve Kuveyt'teki İngiliz siyasi vekili De Guary ile Kuveyt Milli Eğitim Bakanlığı çalışanları iştirak etmiştir¹⁴. Kuveyt'in çağdaş dönem edebiyat tarihçilerinden biri olan Halife el-Vekayyân, 1922 yılında gerçekleştirilen ilk tiyatro gösterimi ile “İslâmü Ömer” arasında 16-17 yıllık bir sürenin olmasının nedenini, ilk tiyatro gösteriminin Abdulaziz er-Reşîd'in şahsî çabasıyla gerçekleşmesi ve bir süre sonra da er-Reşîd'in eğitim hayatından

¹² Tam adı, eş-Şeyh Ahmed b. Muhammed b. Hasan b. Mahmûd Zeynuddin el-Kal'a'dır. İran'da 1839 yılında dünyaya gelen Kuveyt asıllı din adamı Ahmed el-Fârisî, Şafi'î mezhebindedir. 1853 yılında İran'dan Kuveyt'e dönmüş, Süleymân el-Bedr el-Kinâ'î'nin himayesinde ilim tahsil etmek için Maskat ve Mısır'a gitmiştir. Kendini dinî ilimlerde yetiştiren el-Fârisî, Kuveyt'te kurmuş olduğu ilim meclislerinde eş-Şeyh Abdullah es-Sâlim es-Sabâh, eş-Şeyh Muhammed el-Cüneydîl ve eş-Şeyh Abdulaziz Hamâde gibi birçok Kuveytli isme hocalık yapmıştır. 1933 yılında vefat etmiştir.

¹³ er-Rûmî, *a.g.e.*, s. 282.

¹⁴ Seyyid Ali İsmail, *Kıraat fi târihi'l-mesrahi'l-Kuveytî min hilâli vesâikin ğayr menşura (1961-1971)*, (Kuveyt: Merkezi'l-Bahs ve'd-Dirâsâti'l-Kuveytiyye, 2015), s. 40-41.

uzaklaşarak kendini gazeteciliğe, hitabete ve yazarlığa adanması ile işi gereği uzun süreli yurtdışı seyahatleri yapması¹⁵ olarak açıklamıştır.

1939-1940 eğitim öğretim yılının sonunda yine el-Mübarekiyye Medresesi öğrencileri tarafından “Fethu Mısır” (Mısır’ın Fethi) adıyla başka bir oyun daha sahnelenmiştir¹⁶. el-Mübarekiyye Medresesi’nin ardından Kuveyt’te peş peşe el-Ahmediyye, el-Kabeliyye (1937) ve eş-Şarkıyye (1939) Medresesi açılmış, bu okullarda da tiyatro kulüpleri kurularak bu okulların öğrencileri tarafından pek çok oyun gösterime sunulmuştur.

el-Kabeliyye Medresesi öğrencileri, 1943 yılında el-Mübarekiyye Medresesi’nin bahçesinde düzenlenen mezuniyet töreninde “Harbu’l-Besûs” (Besûs Savaşı) adlı tiyatro oyununu sahnelemiştir. Aynı yıl el-Ahmediyye Medresesi, Kuveyt’te tiyatronun kurucusu olarak kabul edilen Hamd er-Ruceyb’in de rol aldığı “el-Meyyitu’l-hayy” (Yaşayan Ölü), “Min turâsi’l-ubuvvet” (Babadan Kalan Miras) ve “el-Afv inde’l-mukadderât” (Kader Karşısında Bağışlanma) adlı üç oyun sahneye koymuştur. 1944 yılında ise Kuveyt’te el-Mübarekiyye, el-Ahmediyye, el-Kabeliyye ile eş-Şarkıyye medreselerinin katıldığı, tiyatro sanatının gelişimine önemli katkı sağlayan bir tiyatro festivali organize edilmiştir. Festival kapsamında “Belkis”, “Hikmetu Süleymân” (Hz. Süleyman’ın Hikmeti), “Harbu’l-Besûs, “Fethu’l-Endelus” (Endülüs’ün Fethi), “Abdurrahmân ed-Dâhil”, “el-Murûetu’l-Mukni’a” (İyi Ahlâk) ve “Salâhaddîn el-Eyyûbî” adlı yedi farklı tiyatro oyunu sergilenmiştir. Son beş oyunda başrolü Dr. Abdulmelik es-Sâlih (ö.1946) canlandırmıştır¹⁷.

Muhammed en-Neşmî’nin, tiyatronun Kuveyt’te başlangıç serüveni hakkında bilgi verdiği ve tiyatro tarihine kaynaklık eden hatıralarına tekrar dönecek olursak, bu türün gelişimine yaptığı çalışmalarla önemli katkılar sağlayan er-Ruceyb hakkında hatıralarında herhangi bir bilgi vermediğini görürüz. Bununla birlikte en-Neşmî, el-Mübarekiyye Medresesi’nin tiyatro kulübünün 1938’de, el-Ahmediyye tiyatro kulübünün ise 1939 yılında kurulduğuna, 1940 yılından sonra da Kuveyt’te açılan okullara bağlı olarak eş-Şarkıyye ve el-Kabeliyye okulu tiyatro kulübü gibi yeni tiyatro topluluklarının

¹⁵ Halîfe el-Vekayyân, *es-Sekâfe fi’l-Kuweyt (Bevâkîr-İtticâhât-Riyâdât)*, (Kuveyt: Mektebetu’l-Kuweyti’l-Vataniyye, 2014), s. 376.

¹⁶ İsmail, *a.g.e.*, s. 41.

¹⁷ *a.e.*, s. 42-43; ez-Zeyd, *a.g.e.*, s. 383.

ortaya çıktığına işaret etmektedir. 1948 yılında ise okullardaki tiyatro faaliyetlerinin azaldığına, tiyatro gösterimlerinin farklı müesseselere bağlı tiyatro toplulukları tarafından yapılmaya başlandığına, Hamd er-Ruceyb'in tiyatro eğitimi almak için Kahire'ye gittiği dönemde ise Kuveyt'teki tiyatro sanatının yok olmaya yüz tuttuğuna değinmektedir¹⁸.

2. Beytu'l-Kuweyt'in ve Kuveyt'te Açılan Tiyatro Kulüplerinin Modern Kuveyt Tiyatrosunun Gelişimindeki Rolü

Kuweyt'te tiyatro sanatının gelişimine katkı sağlayan en önemli faaliyetlerden biri de Kahire'ye eğitim amaçlı giden öğrenciler için 1945 yılında açılan Kuveyt Öğrenci Yurdu'nda sahnelenen tiyatro oyunlarıdır. Bu yurttan kalan öğrencilerin kurduğu tiyatro toplulukları, her perşembe günü bir oyun sahneye koyuyordu. Ayrıca birtakım münasebetler çerçevesinde de yurttan tiyatro gösterimleri yapıyordu. Kuveyt Öğrenci Yurdu'nda kalan öğrencilerin Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye yaptığı hicretin yıldönümü olmasına istinaden sahnelediği ilk oyun "İlâ Yesrib" (Yesrib'e Doğru)'dur. Bu oyun dışında o gün ayrıca Molier'in "Cimri"si de sahnelenmiştir. Törenin son bölümünde, Mahmûd Tevfik'in bestelediği şarkılar çalınmış, ayrıca ilk oynanan tiyatro oyununun tamamlayıcısı niteliğinde de şair Ahmed el-Advânî'nin nazmettiği bir şiir öğrenciler tarafından okunmuştur¹⁹. 1947 yılında da yurttan kalan öğrencilerden oluşan tiyatro topluluğu, Peygamber Efendimizin mevlidi vesilesiyle bir kutlama töreni düzenlemiş ve bu törende "Ma'reketu'l-Yermûk" (Yermük Savaşı) adlı oyun sahnelenmiştir. Bu oyunda Muhammed Halef, Abdurrezzâk el-Advânî, Muhelhel Mudaff, Muhammed el-Fehd, Hamd er-Ruceyb ve İbrahim el-Molla rol almıştır. Törenin sonunda Hamd er-Ruceyb, Çehov'un Necâtî Sıdkî tarafından Arapçaya tercüme edilen "Edrâru't-tebğ" (Tütünün Zararları) adlı tiyatro oyununu gösterime sunmuştur. er-Ruceyb, Kahire'de bulunduğu süre zarfında Kuveyt tiyatrosunun erken dönem başyapıtı olarak addedilen "Men el-cânî" (Cani Kimdir?) ve Kuveyt'in en uzun tiyatro metinlerinden biri olan "Harûf Niyâm Niyâm" (Koyunlar Uyudukça Uyuyor) adlı iki tiyatro oyunu kaleme almıştır. 1947 yılının Şubat ayında yurt öğrencileri Hz. Peygamberin hicretinin yıldönümü münasebetiyle manzum bir tiyatro olan

¹⁸ Hâlid Su'ûd ez-Zeyd, *Udebâu'l-Kuweyt fî karneyn*, c. III, (Kuveyt: Şariketu'r-Rebî'ân li'n-Neşr ve't-Tevzî, 1982), s. 396.

¹⁹ el-Vekayyân, a.g.e., s. 382-383.

Mahmûd Ganîm'in telif ettiği "el-Murûetu'l-mukni'a"yı ve Moliere'in "et-Tabîb rağmen 'anhu" (Zoraki Hekim) adlı komedi türündeki oyununu gösterime sunmuştur. Aynı yıl Hz. Peygamberin mevlid-i şerifi münasebetiyle Kuveyt'teki okulların tiyatro kulüpleri de birtakım faaliyetler gerçekleştirmiş; el-Ahmediyye Medresesi "Ömer ve el-Acûz" (Hz. Ömer ve İhtiyar Kadın), el-Kabeliyye Medresesi "Abdurrahmân ed-Dâhil" adlı oyunu sahnelemiştir. Ayrıca Kuveyt Maarif Müdürlüğü bünyesinde kurulan tiyatro kulübü "el-Hicret" (Göç), eş-Şarkiyîye Medresesi öğrencileri de manzum bir tiyatro olan "el-Arab ve'l-Yehûd" (Araplar ve Yahudiler)'u sahnede canlandırmıştır. 1948 yılında da Kuveyt Öğrenci Yurdu tiyatro topluluğu faaliyetlerine devam etmiş, yine mevlid-i şerif münasebetiyle "Gazvetu Bedri'l-kübâ" (Büyük Bedir Savaşı) adlı tiyatro oyununu sahneye koymuştur. Aynı gün Hamd er-Ruceyb, şair Ahmed Meşâri el-Advânî ile birlikte yazdığı "Mehzele fî mehzele" (Komedi İçinde Komedi) adlı başka bir oyun daha sahnelemiştir. Bu oyun, Nisan ayında yurt müdürü Abdulaziz Huseyn'in Kuveyt'ten dönmesi sebebiyle düzenlenen törende yurdun tiyatro topluluğu tarafından bir kez daha sahnede canlandırılmıştır. Ayrıca bu tiyatro sahnede gösterime sunulurken kaydedilmiş ve bu sayede 1948 yılının Ekim ayında Kuveyt'te yayın yapan bir radyo²⁰ tarafından yayımlanan ilk Kuveyt tiyatrosu olma özelliğine sahip olmuştur. 1949 yılında da Kuveyt Öğrenci Yurdu tiyatro topluluğu, mevlid-i nebevîyi kutlamak için yeniden "el-Murûetu'l-mukni'a"yı sahnede canlandırmış, törenin son bölümünde de Ahmed Şevkî'nin "Mecnûnu Leylâ"sını seyircisiyle buluşturmuştur²¹.

Mısır Tiyatro Enstitüsü'nde tiyatro eğitimi almak için Kahire'ye giden ve bu enstitüye kabul edilen ilk Kuveytli olan Hamd er-Ruceyb, beş yıllık tiyatro

²⁰ Bahsi geçen radyo, Murâd Yusuf el-Behbehânî'nin sahibi olduğu 1948 yılının ortalarında yayın hayatına başlayan Şîrîn'dir. Her gün 10:30-16:00 saatleri arasında yayın yapmaktaydı. 1951 yılında yayın hayatına başlayan Kuveyt Devlet Radyosu'ndan üç yıl önce kurulmuştu. Bu yerel radyoda ayrıca el-Medresetu's-sâneviyye adlı tiyatro kulübünün sahnelediği *Zevâc bi'l-ikrâh* (İstmeden Evlenmek), Medresetu'l-mu'allimîn tiyatro kulübünün oynadığı *el-Adl esâsu'l-mulk* (Adalet Mülkün Temelidir) ve *Ellî mâ yerdâ bi cizze yerdâ bi cizze ve hurîf* (Koyun yününden memnun olmayanları bir boyunla birlikte koyun yünü memnun eder), Ticaret Lisesi öğrencilerinin temsil ettiği *Akbe mâ şâbe veddûhu el-Kuttâbe* (Yaşlandıktan Sonra Okulu Ona Sevdirdiler) ile Medresetu'l-Fintâs tiyatro kulübünün sahnelediği *Ve'yn râyihîn ve'yyâhum* adlı tiyatro oyunu yayımlanmıştır.

²¹ İsmail, a.g.e., s. 45-46.

eğitiminin ardından 1950 yılında ülkesine geri dönmüş ve Kuveyt Maarif Müdürlüğü'ne bağlı Tiyatro Faaliyetleri bölümüne müfettiş olarak atanmıştır. Aynı zamanda es-Sabâh Medresesi Müdürlüğü görevini de yürütmüştür. Hamd er-Ruceyb'in göreve başladığında yaptığı ilk iş, Kuveyt'teki tüm devlet okullarının bünyesinde birer tiyatro kulübü açtırmak olmuştur. er-Ruceyb'in tiyatro alanında yapmış olduğu bu faaliyetler 1950 yılının Mayıs ayında meyvelerini vermiş ve *Farîku'l-ma'ârif* ile *Farîku'l-mu'allimîn* adlı iki yeni tiyatro topluluğu kurulmuştur. *Farîku'l-ma'ârif*, el-Ahmediyye Medresesi'nin tiyatro salonunda "Aduvvu'ş-şa'b" (Halk Düşmanı) adıyla bir oyun temsil etmiştir. Yine el-Ahmediyye Medresesi "Gazvetu Bedri'l-kübrâ" ve eş-Şarkıyye Medresesi tiyatro kulübü "Kabese fi's-sahrâ" (Çölde Ateşten Bir Kor) adıyla iki oyun gösterime sunmuştur. Hamd er-Ruceyb, İkâb el-Hatîb ve bir grup öğretmenden oluşan *Farîku'l-mu'allimîn* topluluğu da es-Sabâh Medresesi'nin tiyatro salonunda Kuveyt'teki içme suyu sıkıntısını ele alan bir komedi oyununu sahnelemiştir. 1951 yılının Aralık ayında Hz. Peygamberin hicretinin yıldönümü vesilesiyle "el-Hicretu'l-ülâ" (İlk Hicret), 1952 yılının Ocak ayında Hz. Peygamberin doğumunun yıldönümü münasebetiyle de "el-Va'du'l-hakk" (Gerçek Vaat) adlı oyunlar, eş-Şarkıyye Medresesi tarafından sahneye konmuştur. 1953'te ise en-Necâh Medresesi iki perdelik bir oyun olan "Mecnûnu Leylâ"yı gösterime sunmuştur²².

1951 yılında Hamd er-Ruceyb'in öncülüğünde kurulan Nâdi'l-mu'allimîn'in (Öğretmenler Kulübü) bünyesinde dört cemiyet olup bu cemiyetlerden biri olan Tiyatro Cemiyeti de Kuveyt'teki tiyatro faaliyetlerine katkı sağlamıştır. Hamd er-Ruceyb, Hâlid Muslim, Ahmed Mihna, Bedr es-Seyyid, Sâlih Şihâb, Ahmed el-Advânî bu kulübün bir etkinliği olarak Moliere'in "Cimri"si ile Hamd er-Ruceyb'in yazıp yönettiği "Vefâ" adlı oyunu sahnede gösterime sunmuşlardır. 1953 yılında da bu tiyatro topluluğu Hamd er-Ruceyb'in yönettiği "Sırru'l-cerîme" (Suçlunun Sırrı)'yi ve Ahmed Şevkî'nin "Mecnûnu Leylâ"sını oynamışlardır.

Kuveyt'te bir taraftan da okul tiyatro kulüpleri oyunlarını sahnelemeye devam ediyordu. el-Müsennâ Medresesi müdürü İkâb el-Hatîb'in de katılımıyla tiyatro severlerden oluşan bir grup, okulun bahçesinde "İdrâbu'l-habâbîz"

²² a.e., s. 47.

(Fırıncıların Grevi) ve “Harâmî Ahar Tarz” (Farklı Tarzda Bir Hırsız) adlı iki oyun gösterime sunmuştur. “İdrâbu’l-habâbîz” daha sonraları Abdulaziz el-Musâ’îd tarafından sinemaya uyarlanmıştır. “Harâmî Ahar Tarz” adlı tiyatro oyunu Kuveyt emiri Abdullah Sâlim’in cülûs töreni münasebetiyle yeniden sahneye konmuştur. Bu oyunun kahramanları sebepsiz yere kavga eden ve eski bir evde yaşayan fakir bir karı-kocaydı. Birisi diğ erinden biraz daha fazla su iç se, bu bile aralarında kavga sebebi olabiliyordu. Bu karı-kocanın evlerinin koridorunda, birinde su diğ erinde de benzin olan iki bidon vardı. Bir gece, onlar uyurken evlerine hırsız girdi ve su bidonunu ç aldı, benzin dolu bidonu bıraktı. Kadın kapıya ç arpan bidonun ç ıkardığı sese uyandı ve korkudan bağ ırmaya başladı. Kocası da onun sesine uyandı, karısına ne olduğunu sorunca kadın sol taraftan toz, kum ve taş taşıyan bir bulutun geldiğini, gökyüzünden yağ mür yağacak yerde petrol yağ dığını gördüğ ünü söyledi. Bu şekilde de oyun sona erdi. Oyunda kadını Muhammed en-Neş mî, kocasını ise İ kâb el-Hatîb canlandırmış tır²³. Bu oyunda Kuveyt’te baş gösteren su sıkıntısı ele alınmış ve temiz iç me suyunun petrolden ve benzinden ç ok daha önemli olduğu vurgulanmış tır.

3. Muhammed en-Neş mî ve Kuveyt Tiyatrosu

Kuveyt’te şekillenen doğ aç lama tiyatronun öncüsü olan Muhammed Ahmed Fehd en-Neş mî, 1929 yılında dünyaya gelmiş tir. Tiyatro dünyasına adımını ilk kez el-Ahmediyye Medresesi’nde öğ renciyken atmış tır. 1940 yılında okulun tarih ve coğ rafiya öğ retmeni olan Hamd er-Ruceyb, en-Neş mî’yi okulun tiyatro kulübüne almış ve tiyatro kulübündeki diğ er öğ rencilerle ona her gün prova yaptırmış , ayrıca onlara tiyatro sanatının insan hayatındaki ve toplumdaki öneminden bahsederek bu sanatın kültürel geliş imdeki rolünü izah etmeye ç almış tır²⁴. en-Neş mî, 1940 yılında “Umm Anter” (Anter’in Annesi) adlı oyunda ilk kez sahnede yerini almış tır. 1943 yılı, en-Neş mî ve tiyatro tarihi için bir dönüm noktası olmuş , Hamd er-Ruceyb kendisinden “el-Hayyu’l-meyyit” (Ölü Gibi Yaş anan) adlı oyunda Hassan b. Sâbit rolünü canlandırmasını istemiş tir²⁵. Tiyatro hayatının ilk dönemlerinde fasih Arapça ile yazılan metinlere dayalı oyunlarda rol alan en-Neş mî, bir süre sonra hocası Hamd er-

²³ ez-Zeyd, *a.g.e.*, s. 385.

²⁴ *a.e.*, s. 381.

²⁵ *a.e.*, s. 383.

Ruceyb'den ayrılmış, doğaçlama olarak sahnelenen oyunlarda rol almaya başlamıştır. Doğaçlama tiyatro, oyuncuların yazılı bir metne dayanmaksızın belli bir ana fikir çerçevesinde, yaptıkları provalarda şekillenen diyalogları, irticalen ve ammice olarak sahnelemeye dayanıyordu²⁶.

1940'lı yılların ilk yarısına kadar Kuveyt'te ilk tiyatro faaliyetleri, sadece okullarda genç öğrenci kadrosuyla gösterime sunulan etkinliklerden ibarettir. Bu dönemde çocukların sergilemiş olduğu gösterilerin konusunun çocuk izleyicilere değil yetişkin halka hitap ettiği görülmektedir. Çünkü oyunlarda ele alınan konular sosyal içerikli olup, gösteriler okul dışında bir yerde akşam saatlerinde sergilenmektedir. Tiyatro sahnesine dekor açısından bakıldığında ise imkânların sınırlı olmasından dolayı, tiyatro gösteriminin yapılacağı ortama öğretmenlerinin masalarını getiren oyuncu-öğrencilerin, masalardan kendilerine sahne kurdukları ve izleyiciler için kahvehanelerden kiraladıkları sandalyeleri oyunun sahneleneceği alana getirdikleri görülmektedir. Ayrıca çadırların perdelerini, sahne perdesi olarak kullanmaları ve sunum yapılacağı gün kahvehanelerden aldıkları fanuslarla da sahneyi aydınlatmaları, o dönemde tiyatro sanatı alanında bu gençlerin ellerindeki kısıtlı imkânlarla yaptığı özverili çalışmayı gözler önüne sermektedir. Oyuncuların makyaj ve kostümlerinin de ilkel şartlarda yapıldığı, makyaj için berberlerden yardım alındığı, sakal yapmak için koyun yünlerinin ve küllerin, yapıştırıcı olarak çam sakızının kullanıldığı Abdulaziz er-Reşid'den öğrenilmektedir.

1945 yılında Hamd er-Ruceyb'in tiyatro eğitimi almak üzere Kahire'ye gitmesi doğaçlama tiyatronun, sağlam temeller üzerine oturtulması ve halk tarafından benimsenmesi için Muhammed en-Neşmî'ye imkân sağlamıştır. Ayrıca başlangıçta fasih Arapça ile yazılmış metinlere bağlı kalarak sahnede gösterime sunulan tiyatro oyunlarının yerini doğaçlama tiyatronun almasında tecrübî tiyatronun temsilcilerinden Dr. Abdumelik es-Sâlih'in vefatı da etkili olmuştur (1946)²⁷.

en-Neşmî, 1945 yılında "Hemeltu" (Gözyaşı Döktüm), "Fî sebîli't-tâc" (Taç Yolunda) ve "Tâciru'l-bundukiyye" (Otel Taciri)'de ve Hamd er-Ruceyb'in yönettiği "Vefâ" adlı tiyatro oyununda sahnedeki isimlerden biri olmuştur.

²⁶ el-Vekayyân, *a.g.e.*, s. 380.

²⁷ ez-Zeyd, *a.g.e.*, s. 383.

Tiyatro hayatı boyunca pek çok oyunda rol alma şansına sahip olan en-Neşmî, 1952 yılında “el-Murûetu’l-mukni‘a”nın, 1953’te ise daha önceden el-Mübârekiyye Medresesi’nin bahçesinde gösterime sunulan “Hikmetu Süleymân” adlı oyunun yönetmenliğini yapmıştır²⁸. 1956-1960 yılları arasında da toplam yirmi tiyatro oyununu izleyicisiyle buluşturmuştur. Bu yirmi tiyatro oyunundan sadece Sakr er-Ruşûd’un yazdığı “Tekâlid” adlı oyun daha önce sahneye konmuş olup diğer on dokuz tiyatro ilk kez halk önünde sahnelenmiştir²⁹.

Muhammed en-Neşmî, Kuveyt’te tiyatro sanatının canlılığını koruması ve gelişimi için çok gayret sarf etmiştir. 1950 yılında Kahire’deki tiyatro çalışmalarına katılmak ve oradaki tiyatro provalarını takip etmek üzere Mısır’a gönderilmiştir. Üç ay gibi kısa bir süre kadar orada bulunmuş olsa da Kahire’deki pek çok tiyatro gösterisini izleme fırsatı bulmuş, Necîb er-Reyhânî’nin tiyatrosundan çok etkilenmiş ve Kahire’deki tiyatro kulüpleri ayarında Kuveyt’te de halk tiyatroları inşa etmenin çok zarûrî bir ihtiyaç olduğu kanısına varmıştır. Bu düşüncelerle Kuveyt’e dönen en-Neşmî, üç yıl kadar devlet okullarında, izcilik kulübünde ve farklı birtakım kulüplerin bünyesi altında tertip edilen tiyatro faaliyetlerine öncülük etmiştir. Nihayet Kuveyt’in ilk tiyatro kulübü olarak addedilen ve yıllardır en-Neşmî’nin hayali olan tiyatro topluluğu *Fırkatu’l-keşşâfi’l-vatanî* (Milli İzcilik Kulübü) 1954 yılının son aylarında kurulmuştur.

Fırkatu’l-keşşâfi’l-vatanî adıyla kurulan daha sonraları ise *el-Mesrahu’ş-şa‘bî* ismiyle anılan tiyatro kulübünün ilk etkinliği olarak en-Neşmî, kendisinin telif ettiği “Mudîr fâşil” (Tembel Müdür) adlı oyununu 1955 yılında sahneye koymuştur. Bu oyunu diğer oyunlardan ayıran özellik, metninin diğer tiyatro metinleri gibi yazıya aktarılmış olmamasıydı. Doğaçlama tiyatronun Kuveyt’teki temsilcisi olan en-Neşmî, tiyatro oyunu gösterime sunulmadan önce oyuncularını belirleyip onlara rollerini dağıtıyor, oyuncularına oyunun sadece ana fikrini söylemekle yetiniyordu. Oyuncuların sahnede söyleyeceği cümleler ise provalarda şekilleniyordu. Provalar esnasında bazı bölümler oyundan çıkarılıyor, bazı bölümler eklenebiliyor ve diyaloglar her provada

²⁸ a.e., s. 384.

²⁹ Ali er-Râ‘î, “el-Mesrah fi’l-Kuveyt”, *el-Mesrah fi’l-vatani’l-Arabî: İlmu’l-ma‘rife Dergisi Özel Sayısı*, (Kuveyt: el-Meclisu’l-Vatanî li’s-Sekâfe ve’l-Funûn ve’l-Âdâb Yayınları, 1979), s. 337.

değişebiliyordu³⁰. “Mudîr fâşil”in konusu ise; ana kahraman olan Kuveytli bir yöneticiyi yanlış uygulamaları ve çalışanları arasında âdil davranmaması sebebiyle eleştirmek ve bu yöneticinin düştüğü durumun diğer yöneticilere ibret olmasını sağlamaktır. Bu durum, o dönemde Kuveyt toplumunda çokça öne çıkan toplumsal bir mesele olup en-Neşmî de bu çarpık düzeni tiyatro kanalıyla daha fazla muhabata ulaştırıp farkındalık yaratmak için sahnelediğini hatıralarında dile getirmiştir³¹.

en-Neşmî'nin ikinci doğaçlama tiyatrosu ise “Acûzu'l-meşâkil” (Problem Kaynana) adını taşıyordu. Bu oyunun konusu, en-Neşmî'nin ilk oyunda yaşamış olduğu bir problem etrafında cereyan etmiştir. Şöyle ki “Mudîr fâşil” adlı oyunun başrol oyuncusu olarak provalarda yerini alan tiyatro oyuncusu bir gece tiyatroya devam edemeyeceğini en-Neşmî'ye bildirmiş ve rolünü başkasına devretmişti. Çünkü bu tiyatro oyuncusunun annesi ve karısı kavga etmiş, anne de gelinini evden kovmuştur. Gelinin evden kovulmasının nedeni de tiyatro oyuncusu olan adamın, eve provalardan dolayı çok geç gitmesi ve oyuncunun annesinin geliniyle arasının kötü olması sebebiyle onunla evde yalnız kalmak istememesidir³². en-Neşmî de yaşadığı bu tecrübeden yola çıkarak Kuveyt toplumunda sıklıkla yaşanan bu sosyal meseleyi yeni oyununda ele almış, kayınvalidelerin gelinlerine karşı sergiledikleri kötü davranışları tenkit etmeye çalışmıştır³³.

Kuruluşunun ilk yılında devletin hem manevî hem de maddî desteğini arkasına alan *el-Mesrahu's-ş-a'bi* topluluğu ve en-Neşmî, faaliyetlerine tüm hızıyla devam etmiş, sosyal konuları daha çok ehemmiyet ve hassasiyet göstererek tiyatro oyunlarında işlemiştir. Bu bağlamda “Mataru sayf” (Bir Yaz Yağmuru), “Belâvâ” (Belalar), “Sârûh” (Füze), “Men el- mes'ûl” (Sorumlu Kim?) ve “Dâ'a el-emel” (Umutlar Kayboldu) ile Hamd er-Ruceyb'in Kuveyt lehçesiyle kaleme aldığı “Mine'l-mâdi” (Geçmişten) gibi birçok yeni tiyatro oyunu sahnelenmiştir. Bu oyunların başarılı bir şekilde icrası ve halk nezdinde olumlu etkiler bırakması, Sosyal İşler İdaresi yetkililerini harekete geçirmiş ve yöneticiler en-Neşmî'ye bu topluluğun devlet tiyatrosu olmasını teklif etmiştir.

³⁰ Ebû Matar, *a.g.m.*, s. 2; el-Vekayyân, *a.g.e.*, s. 380.

³¹ *ez-Zeyd*, *a.g.e.*, s. 402.

³² *a.e.*, s. 387.

³³ *a.e.*, s. 402.

Bu teklif karşısında tiyatro oyuncularının bir kısmı özgürlüklerinin kısıtlanabileceğini gerekçe göstererek Sosyal İşler İdaresi'ne bağlanmak istememiştir. Bu tekliften kısa bir süre sonra tiyatro faaliyetlerinin sürdürüldüğü yerde yangın çıkmış, tüm kostümler ve tiyatro gösteriminde kullanılan araç-gereçler ve malzemeler yanmış, yaşanan bu hadiseden dolayı *el-Mesrahu 'ş-ş'a 'bî* topluluğu faaliyetlerine devam edebilmek için devlet idaresi altına girmeye mecbur kalmıştır(1956)³⁴.

el-Mesrahu 'ş-ş'a 'bî'nin resmî bir hüviyet kazanmasının ardından devlet yetkilileri en-Neşmî'den topluluğun sergilediği oyunların irticalî olmaktan uzaklaşıp yazılı metinlere dayandırılmasını talep etmiştir. Zira onlara göre devlet tiyatrosu vafına sahip bir topluluğun, faaliyetlerini profesyonel bir şekilde sürdürmesi gerekiyordu. Ancak bu durum, oyunlarını tiyatro sahnesinde doğaçlama olarak oynamaya alışan oyuncular için bir sorun teşkil ediyordu. Çünkü onların metni ezberleme ve metne bağlı kalma gibi kabiliyetleri yoktu. Bu durum karşısında oyuncular yazılı metinlere bağlı kalmamak ve bu konudaki talimatlara uymamak için ısrar etmiştir. Ancak oyunculara yapılan uyarılar sonrasında durum daha da içinden çıkmaz bir hal almış ve oyuncular birer birer tiyatro topluluğundan ayrılmaya bařlamıřtır³⁵.

4. Zeki Tuleymât ve Kuveyt Tiyatrosu

Zorlu koşullar altında geçen 1957 yılının ardından en-Neşmî Kuveyt tiyatrosunun modern ve profesyonel bir tarzda şekillenmesi için yurtdışından bir uzmanın getirilmesi hususunu Maarif Müdürlüğüne bağlı olan Sosyal İşler İdaresine bildirmiştir. Her yıl kültür panayırı düzenleyen Maarif Müdürlüğü, bu etkinlik çerçevesinde “Arap Tiyatrosu Tarihi Üzerine Değerlendirmeler” ve “Tiyatro ve Sosyal Bilinç” adlı iki sempozyum yapmıř³⁶ ve Mısır tiyatrosunun öncülerinden biri olan Zeki Tuleymât'ı Kuveyt'e davet etmiştir. Tuleymât, 4 Ocak 1958-19 Mart 1958 tarihleri arasında Kuveyt'e gelmiştir. Bu kısa süre zarfında, Kuveyt toplumunun tiyatro sanatını kabul etmesi için o çevreye tiyatro ile alakalı yeni mefhumları benimsetmeye ve insanları, tiyatronun gelenek ve

³⁴ ez-Zeyd, *a.g.e.*, s. 387; Hasan Abdullah, *a.g.e.*, s. 375.

³⁵ ez-Zeyd, *a.g.e.*, s. 407.

³⁶ *a.e.*, s. 388.

göreneklere bozma gibi bir özelliğinin olmadığına ikna etmeye çalışmıştır³⁷. Bu kültür etkinliği çerçevesinde organize edilen konferansa Zeki Tuleymât'ın yanı sıra Lübnan'dan Mihail Nuayme (ö.1988), Irak'tan Tal'at eş-Şeybânî (ö.1992), Mısır'dan Abdulaziz el-Kavsî (ö.1992), Emine es-Sa'îd (ö.1995), Ürdün'den Burhan ed-Decânî (ö. 2000) ve Suriye'den Cemil Suleybâ (ö. 1976) da katılmıştır. Bu konferansta Zeki Tuleymât "Tiyatro ve Temsil" başlıklı bir konuşma yapmış ve bu terimleri tafsilatlı bir şekilde tarif ederek tiyatro ve taklit sanatının tarihçesinden bahsetmiş, ardından da tiyatronun müzik, resim, heykel gibi güzel sanatlar ile olan ilişkisine değinmiştir. Panayırın ikinci bölümünde Zeki Tuleymât'ın yönetmenliğinde "Mihricânu'l-Urûbe" (Arap Festivali) yahut "el-Vahdetu'l-kübrâ" (Büyük Birlik) adlı ilk müzikal tiyatro sahnelenmiştir. el-Kabeliyye Medresesi öğrencilerinin sergilediği bu performansta Kuveyt'in yerel dansları da icra edilmiş ve bu gösteri halkın beğenisini kazanmıştır³⁸.

Zeki Tuleymât, Kuveyt ziyaretinden iki ay sonra Sosyal İşler İdaresi'ne Kuveyt tiyatrosunun o günkü durumu, geleceği ve nasıl şekillenmesi gerektiği konusunda kendi görüşlerini de belirttiği bir rapor sunmuştur. Raporda tiyatro ile ilgili olarak iki önemli noktaya vurgu yapmıştır. İlki, tiyatro salonlarının genişletilmesinin ve bu salonların gerekli teçhizatla donatılmasının gerektiğidir. Ayrıca okullarda tiyatro ile ilgilenen öğrencilere yol gösterecek ve yardımcı olacak eğitilmiş tiyatrocuların istihdam edilmesidir. Rapordaki ikinci önemli madde ise tiyatronun irticâf olmaktan uzaklaştırılması, tiyatrocuların yazılı metinlere dayalı oyunlar sahnelemesi ve bu bilincin yaygınlaştırılması için tiyatro enstitülerinin tesis edilmesidir³⁹. Kuveytli yetkililer bu rapor sonrasında Zeki Tuleymât'ı tekrar Kuveyt'e davet etmiştir. 1959 yılının ilk aylarında Kuveyt'e gelen Tuleymât vakit kaybetmeden ıslah çalışmalarına başlamıştır. en-Neşmî, Zeki Tuleymât'ın gelişiyile ilgili hatıralarında şunları söylemiştir⁴⁰:

"Üstad Zeki Tuleymât 1959 yılının ilk aylarında Kuveyt'e geldi... Tiyatro hareketini canlandırma konusunda çok tecrübeli olan büyük bir üstadın ülkemize gelmesi bizi çok sevindirdi. Çünkü onun gelişiyile bu güzel vatanımızda sanatsal faaliyetlerin gelişme göstereceğini zannetmiştik. Özellikle de onunla

³⁷ Ebû Matar, *a.g.m.*, s. 3.

³⁸ İsmail, *a.g.e.*, s. 65-66.

³⁹ İsmail, *a.g.e.*, s. 72-73.

⁴⁰ ez-Zeyd, *a.g.e.*, s. 388.

tanışıp söylediklerini duyduktan sonra birbirimizi kutlayacak derecede umutlanmıştık. Yapacağı faaliyetler çerçevesinde tiyatro topluluğumuza mensup gençlerden uygun olanları sececeğini söyleyip bize sanatsal hedeflerinden de bahsedince bu büyük üstada karşı beslediğimiz iyi niyetimiz kat be kat artmıştı. Gerçekten ona gerekenden daha fazlasını vermiştim. Hedefini gercekleştirmesi için topluluğumuzun üyelerinden çoğunu onun emrine verdim.”

Nitekim Tuleymât’ın gelişinden sonra yaşanan gelişmeler en-Neřmî’nin istediği doğrultuda gercekleşmemiştir. Başlangıçta Tuleymât’a yardımcı olmaya çalışan en-Neřmî, Mısırlı üstadın Kuveyt tiyatrosu ile ilgili yazmış olduğu raporda *el-Mesrahu’ş-ša’bî*’yi eleştirmesi sebebiyle onun varlığından rahatsız olur hale gelmiştir. Çünkü onun gelişi aynı zamanda doğaçlama tiyatronun sonu demektir.

Zekî Tuleymât’ın Kuveyt geleneksel tiyatrosunda tenkit ettiği mevzulardan biri de kadın rollerini erkek oyuncuların canlandırmasıydı. Bu durumu bir ayıp ve ciddiyetsizlik olarak addeden Tuleymât, en-Neşmî’nin “Meni’l-mes’ûl” (Sorumlu kim?) adlı tiyatro oyununda oyuncu kadrosunda kadın tiyatrocü bulundurmasını göz ardı etmiş ve en-Neşmî’yi eleştirmekten geri durmamıştır. Bahsettiğimiz bu oyunda en-Neşmî’nin yeğeni Eltâf, Fehd el-Fâris’in kızı Heyfâ ve Hamd er-Ruceyb’in kızı Vefâ rol almıştır. Abdurrezzâk en-Nefisî’nin anne rolünü canlandırdığı oyunda Eltâf, müdürün kızını, Heyfâ ve Vefâ da müdürün kızının iki arkadaşını oynamıştır. Tiyatro gösteriminin ardından en-Neşmî ve tiyatrocü arkadaşları din adamlarının ağır eleştirilerine maruz kalmış ve imamlar da camilerde verdikleri vaazlarda kadınlara benzeyen erkekleri lanetlemişlerdir. Zeki Tuleymât da durumdan istifade etmeyi bilmiş ve tepkileri en-Neşmî’nin kurduğu tiyatroya çekmiştir. Din adamları, kadınların tiyatro sahnesinde bulunmaması için uğraşlar verirken Sosyal İşler ve Çalışma İdaresi de onların bu düşüncelerini destekler nitelikte, tiyatro kulüplerinin oyuncu kadrosunun erkeklerden oluşması şartıyla sınırlandırılması gerektiğine ve kadının tiyatro sahnesinde yer almasının Kuveyt toplumunun gelenek ve göreneklerine aykırı olduğuna dair bir bildiri yayımlamıştır. Sosyal İşler İdaresi her ne kadar kadınların tiyatro sahnesinde oyuncu olarak yer almalarını istemese de Zeki Tuleymât’ın oyunlarında kadınlara rol verilmesine ses çıkarmamıştır. Bununla birlikte eş-Şuveyh Lisesi tiyatro salonu Zeki Tuleymât’a tahsis edilmiş

ve dört kadın tiyatro oyuncusu, Tuleymât tarafından Kuveyt'e davet edilmiş ve onlara yüksek meblağda maaş bağlanmışır⁴¹.

en-Neşmî, kurmuş olduğu tiyatro topluluğunun sıkıntılarıyla boğuşurken Zeki Tuleymât, en-Neşmî'ye kendisinin kuracağı tiyatro topluluğuna katılması için teklif götürmüş; ancak bu teklif hem en-Neşmî hem de el-Mesrahu'ş-şabî topluluğunun kadim tiyatrocuları tarafından reddedilmiştir.

Zekî Tuleymât devlet desteğini arkasına alıp çalışmalarına aralıksız devam ederken er-Risâle adlı gazetede “*Kuveyt yakın bir zamanda tiyatro ve müzik kulübüne kavuşacak*”⁴² diye bir haber yayımlanmıştır. Bu haberden yaklaşık bir ay sonra aynı gazetede “*Zeki Tuleymât diyor ki: Kuveyt Kendisini İfade Etmek İstiyor*” başlığıyla Zeki Tuleymât ile yapılan bir röportaj neşredilmiştir⁴³. Röportajda Tuleymât, Kuveyt'te kurulacak olan bu yeni tiyatro kulübünün fasih Arapçayla yazılmış metinlere dayanan oyunlar sahneleyeceğini söylemiştir. Ayrıca bu tiyatro kulübünün Kuveyt ve Arap dünyası arasında bir köprü vazifesi göreceğini, bu kulüp vasıtasıyla Kuveyt'in dış dünyaya açılacağını dile getirmiştir.

Zeki Tuleymât, tiyatrosunu yapılandırmaya en çok sorun teşkil edecek olan halkadan, yani ‘kadın oyuncu’ meselesinin çözümünden başlamıştır. Bu çerçevede Mısır'daki öğrencilerinden Zuzu Hamdi el-Hakîm (ö.2003) ve Cihân Remzî'yi Kuveyt'e getirtmiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Kuveyt toplumunun gelenek ve göreneklerine aykırı olsa da Tuleymât, *el-Mesrahu'ş-şabî*'nin yaptığı gibi kadın rollerinin erkekler tarafından canlandırılmasına çok karşıydı. Bu sebeple de Kuveyt'te modern tiyatronun teşkili için attığı ilk adım kadın oyuncu bulmak olmuştur. Nihayet 10 Ekim 1961 tarihinde *el-Mesrahu'l-Arabî* adlı yeni tiyatro kulübünün kurulmasına dair devlet tarafından bir karar çıkarılmıştır. Tuleymât, tiyatro topluluğuna oyuncu seçmek için Muhammed en-Neşmî ve Muhammed Hemâm el-Hâşimî ile beraber bir heyet kurmuştur. Gerek radyo yayınları yapılarak gerekse televizyon ve haftada bir yayımlanan gazetelerde bu konuya dair ilan ve reklamlar verilince daha çok kitleye ulaşılmıştır, yapılan seçmeler sonucunda kırk dört kişinin başvurusu

⁴¹ ez-Zeyd, a.g.e., s. 389-390.

⁴² *Cerîdetu'r-risâle*, (Kuveyt: 6 Nisan 1961), sy. I.

⁴³ *Cerîdetu'r-risâle*, (Kuveyt: 4 Mayıs 1961), sy. V.

onaylanmışır⁴⁴. Bu tiyatro topluluğuna seçilen oyuncuların en önemlileri Sa‘d el-Ferec (d.1938), Hâlid en-Nefisî (ö.2006), Abdülhuseyn Abdurrızâ (d.1939), Huseyn es-Sâlih (ö.2001), Abdurrahman ed-Duveyhî (ö.1996), Abdülvehhab Sultân (ö.1995), Adnan Huseyn, Huseyn Yakup el-Alî, Ca‘fer el-Mu‘min (ö.2014)’dir⁴⁵. Ardından Kuveytli iki kadın oyuncu tiyatro kulübüne kabul edilmiştir: Meryem es-Sâlih (d.1946) ve Meryem el-Ğadbâni (ö.2004). Meryem es-Sâlih, Sağlık Bakanlığı’nda çalışan bir sosyolog, Meryem el-Ğadbâni ise bir hemşireydi. Bu iki isim, Kuveytli ilk kadın tiyatro oyuncuları olarak tarihe geçmiştir⁴⁶. Kısa bir süre sonra Mısırlı Fevziyye İbrahim ve Hûda Abdusselâm da *el-Mesrahu’l-Arabî*’nin yeni kadın oyuncuları olarak tiyatro faaliyetlerine başlamıştır. Bu şekilde topluluğun kadın tiyatrocunu bulma meselesi çözüme kavuşmuştur.

el-Mesrahu’l-Arabî, 1961 yılının Kasım ayında Mahmûd Teymûr (ö.1973)’un fasih Arapçayla telif ettiği “Sakr Kureyş” adlı oyunun sahnede gösterimi için provalara başlamıştır. Üç ay süren düzenli provaların ardından ilk kez 18 Mart 1962 tarihinde Kuveytli kadın tiyatrocuların da sahnede bulunacağı “Sakr Kureyş” seyircisiyle buluşmuştur⁴⁷. Zeki Tuleymat bu oyunun ardından 19 Haziran 1962 tarihinde Kuveyt’in bağımsızlığını kazanmasının yıldönümü münasebetiyle düzenlenen törende Tefvik el-Hakîm (ö.1987)’in yazdığı “Fâtehâ el-kitâr” (Treni Kaçırıldı) adlı oyunu sahneye koymuştur. Oyunda Hâlid en-Nefisî, Abdurrahman ed-Duveyhî, Zuzu Hamdi el-Hakîm ve Cihân Remzî rol almıştır⁴⁸. Yine Tefvik el-Hakîm’in yazdığı “İmâretu’l-mu‘allim Kendûz” (Kendûz Öğretmenin Apartmanı) adlı tiyatro metni Zeki Tuleymât yönetmenliğinde sahnelenmiştir. 20 Aralık 1962 tarihinde ise Mısırlı kadın tiyatrocunu Zuzu Hamdi el-Hakîm’in de oynadığı “İbnu Celâ” ve 19 Şubat 1963’te “el-Munkıza” (Kurtarıcı) adlı tiyatro oyunları gösterime sunulmuştur. Her iki oyunu da Mahmûd Teymûr telif etmiştir⁴⁹.

⁴⁴ İsmail, *a.g.e.*, s. 77-79.

⁴⁵ Abdullah Muhammed İsa el-Gazâlî, *el-Medhal ila’s-sekâfe ve’l-edeb fi’l-Kuveyt*, (Kuveyt: Mektebetu Dâri’l-Urûbe, 2011), s. 220.

⁴⁶ Hasan Abdullah, *a.g.e.*, s. 308.

⁴⁷ el-Gazâlî, *a.g.e.*

⁴⁸ Hasan Abdullah, *a.g.e.*, s. 309.

⁴⁹ *a.g.e.*, s. 309.

el-Mesrahu'l-Arabî topluluğu tarafında sahnelenen diğer bir oyun ise telif ve temsil açısından ilk Kuveyt tiyatrosu olma özelliğine sahip olan “İste’resûnî ve ene hayy” (Yaşarken Varisim Oldu)’dur. Zeki Tuleymât’ın yönettiği bu oyunun tüm oyuncularını Kuveytli olup kadın rolünü de Kuveyt’in ilk kadın tiyatrocularından biri olan Meryem el-Ğadbân canlandırmıştır⁵⁰.

Ali Ahmed Bâkesîr (ö.1969)’in yazmış olduğu “Mudhiku’l-halîfe” (Halifenin Soyтарыsı) ise 20 Kasım 1963 tarihinde Keyfân adlı yeni tiyatro salonunda seyirciye arz edilen ilk tiyatro oyunudur. Bu oyunun ardından 4 Nisan 1964’te aynı tiyatro salonunda Zeki Tuleymât’ın yönettiği “Âdem ve Havva” ve “el-Kenz” (Hazine) adlı iki oyun gösterime sunulmuştur. 20 Aralık 1964’te gösterime sunulan “İştü ve Şuftu” (Yaşadım ve Gördüm) adlı tiyatro oyunu ise her yönüyle Kuveytli olma özelliği taşıyan ilk tiyatro oyunudur⁵¹. Bu tiyatronun gösteriminin ardından *el-Mesrahu'l-Arabî* topluluğu yeni bir mecraaya girmiştir. *el-Mesrahu’ş-ş’a’bî* ile rekabet eder hale gelmiş ve belirli bir tabakaya hitap etmekten çıkarak tüm kesimden halkın yoğun ilgisini kazanmıştır. 1964 yılının ardından *el-Mesrahu’ş-ş’a’bî* ve *el-Mesrahu'l-Arabî* başta olmak üzere var olan tüm tiyatro toplulukları Sosyal İşler ve Çalışma İdaresi’nden ayrılarak bağımsız birer milli tiyatro topluluğu haline gelmiştir. 1965-1985 yılları arasında *el-Mesrahu'l-Arabî* tarafından yirmi sekiz farklı tiyatro oyunu⁵² sahneye konmuştur.

⁵⁰ a.e., s. 310.

⁵¹ Sa’d el-Ferec’in kaleme aldığı, Huseyn es-Sâlih’in yönettiği oyunda, üçü kadın olmak üzere toplamda on dört Kuveytli tiyatrocunun rol almıştır. Bu oyunda rol alan kadın tiyatrocular; Aişe İbrahim (ö.1992), Nevvâl Sâlih ve Meryem Abdurrezzâk’tır. Seyircinin büyük beğenisini toplayan bu oyun, on bir gün boyunca Keyfân tiyatro salonunda izleyicisiyle buluşmuştur.

⁵² Bu tiyatro oyunları: *Ağnim zemânek* (Zamanını Değerlendir/1965), *el-Kuweyt sene 2000* (2000’de Kuveyt/1966), *Erba’un ve işrûne sâ’at* (24 Saat/1967), *Hattu haylihîm beynehum* (1968), *Men sebeka lebeka* (Önce gelen kazanır/1969), *el-leyletu yesil mihkân* (1969), *el-Kâdî râdî* (Hâkim razı/1970), *Hatta et-tayr... Târe et-tayr* (Kuş kondu... Kuş uçtu/ 1971), *Matlûbu zevc hâlen* (1971), *Âiletu Bû Sa’rûre* (1972), *Âlemu’n-nisâ.... Ve recul* (Kadınların dünyası... Ve erkekler/1972), *Selâsun yevm hubb* (30 günlük aşk/1973), *İmbâratôr yebhas an vazîfe* (İmparator İş Arıyor/1974), *Sultân li’l-bey’* (Satılık Sultan/1976), *Âlem garîb garîb garîb* (Acayib Garip ve Tuhaf Bir Dünya/1976), *es-Sâlis* (Üçüncü/1976), *Tabîbu’l-hubb* (Aşk Doktoru/1977), *Uşşaku habibe* (Bir Kızın Aşıkları/1978), *es-Seyf* (Kılıç/1978), *Nûrâ* (Nura/1979), *Dâr* (Bir Ev/1979), *İnsev yâ nâs* (Ey İnsanlar, Unutun!/1980), *Harûf niyâm niyâm* (1982), *ed-Dînâr* (Dinar/1983), *Min ecli huşneti denânîr* (Bir Avuç Dolusu Dinar İçin/1984), *Rihletu Hanzale* (Hanzale’nin Seyahati/1985).

el-Mesrahu'l-Arabi' nin bu tarihe kadar yuruttuğu faaliyetlerini değerlendirecek olursak; bu dönemde Kuveyt tiyatrosunda kadın oyuncular hür bir şekilde sahnedeki yerlerini almaya başlamıştır. Mısır başta olmak üzere Irak, Ürdün, Bahreyn ve Lübnan'dan kadın tiyatrocular Kuveyt'e gelerek Kuveyt tiyatrosuna önemli katkıda bulunmuştur. Kadın oyuncu bulma sorunu yavaş yavaş ortadan kalkmıştır. Kuveyt tiyatro salonlarında sergilenen ve Mısırlı yazarların kaleminden çıkan metinler, Zeki Tuleymât'ın milli bir tiyatro yaratma konusundaki hassasiyeti ve yapıcı yönlendirmeleri ile Kuveyt toplumuna uyarlanarak sahnelenmiştir. Mısır lehçesiyle yazılan metinlerdeki diyaloglar Kuveyt lehçesine aktarılmıştır. Ayrıca sahnede daha çok Kuveytli tiyatroculara rol vermiştir. Bununla birlikte o dönemde kadın oyuncu bulmak zor olduğu için Tuleymât bu sorunu uzun yıllardır Kuveyt'te yaşayan, Kuveyt toplumunu iyi bilen ve Kuveyt lehçesine hâkim Arap kadın tiyatroculara rol vererek çözüme kavuşturmuştur⁵³.

Zeki Tuleymât'ın Kuveyt tiyatrosunun gelişimi için atmış olduğu bir diğer önemli adım ise, tiyatro gösterimlerinin sağlıklı ortamlarda yapılabilmesi için Sosyal İşler ve Çalışma İdaresi'nden tiyatro salonları açılmasını teklif etmesidir. Tuleymât'ın bu talebi, Keyfân ve eş-Şâmiyye adlı salonların açılmasıyla hayata geçirilmiştir. 1961 yılında ise uluslararası finans uzmanları Kuveyt'i ziyaret etmiş, insanların sinema salonu hariç boş vakitlerini değerlendirip eğlenceli vakit geçirebilecekleri bir mekânın var olmaması dikkatlerini çekmiştir. Kuveyt basını bu durumu manşetlerine taşımış, devlet yetkilileri Sînemâ el-Endelüs adlı tiyatro salonunu gerekli teçhizatla donatmış ve bu salonu modern bir eğlence merkezi haline getirmiştir.

Tüm bu çalışmaların akabinde Kuveyt Sosyal İşler ve Çalışma İdaresi; Mısır tiyatro kulüpleri, Lübnan halk dansları topluluğu, Lübnan Uluslararası Ba'İbek Festival Topluluğu gibi başarılı toplulukların Kuveyt'e davet edilmesine dair bir teklifi ilgili bakanlığa sunmuştur. Bakanlık tarafından Kuveyt'in bağımsızlığını kazanması münasebetiyle 19 Haziran 1962 tarihinde organize edilen bir etkinlik çerçevesinde bazı toplulukların Kuveyt'e davet edilmesi kararlaştırılmıştır. Kuveyt hükümeti Mısır'dan *Advâu'l-medîne* (Şehrin Işıkları) topluluğunu, Lübnan'dan *el-Envâru'l-Lübnâniyye* (Lübnan Işıkları) adlı halk dansları

⁵³ İsmail, *a.g.e.*, s. 120-121.

topluluğunu ülkeye davet etmiştir. 19-24 Haziran arasında düzenlenen bu organizasyonda *el-Mesrahu'l-Arabî* ve bu iki önemli topluluk sahnedeki yerlerini almıştır. *el-Envâru'l-Lübnâniyye*, “Hikâyâtu Lübnân” (Lübnan Hikâyeleri) adlı bir gösteri sunmuştur. *el-Mesrahu'l-Arabî*, Tevfik el-Hakîm’in yazdığı Zeki Tuleymât’ın yönettiği “Fâtehâ el-kıtâr” (Treni Kaçırıldı) ve İmâretu'l-mu‘allim Kendûz” adlı iki tiyatro oyununu sahneye koymuştur.

Yurtdışından gelen grupların gerçekleştirdiği etkinlikler Kuveyt halkının yoğun ilgisini çekmiştir. Bu ilgiye kayıtsız kalmayan Sosyal İşler Bakanlığı yetkilileri özellikle de bakan vekili Hamd er-Ruceyb, Kuveyt'te teşekkül eden tiyatro sanatını sağlam temeller üzerine oturtmak için yurtdışından düzenli olarak uluslararası tiyatro topluluklarının Kuveyt'e gelmesini sağlayacak bir yasa tasarısının hazırlanması fikrini yetkililerle görüşmüştür. Yerel Kuveyt tiyatrosunun kalkınmasının, uluslararası bir tiyatroyla etkileşim halinde bulunmakla gerçekleşeceğini düşünen er-Ruceyb, 1963 yılında Mısır'ın milli tiyatro topluluğunu Kuveyt'e davet etmiş, bu tiyatro topluluğu Lutfi el-Havlî (ö.1999)'nin “el-Kadiyye” (Mesele) ve Necip Mahfûz (ö.2006)'un “el-Bidâye ve'n-nihâye” (Başlangıç ve Son) adlı hikâyesini tiyatro oyunu olarak sahnede sergilemiştir⁵⁴. 4 Mart 1963 tarihinde devlet yetkililerinin yapmış olduğu toplantıda ise yurtdışından getirilecek grupların sergileyeceği gösterilerin, halkın gelenek ve göreneklerine aykırı olmaması için birtakım kararlar alınmıştır. Bu kararların ardından *el-Mesrahu'l-Arabî*'nin yurtdışından getirdiği ilk grup, Necîb er-Reyhânî (ö.1949)'nin tiyatro grubuydu (1967). Bu grup, “Selefenî hamâtuke” (Kayınvaliden Beni Geride Bıraktı), “Hikâyetu külli yevm” (Her Günün Hikayesi) ve “Arîs fi icâze” (Damat Tatilde) adlı üç oyun sahnelemiştir. Bu grubun ardından 1968 yılının Ocak ayında *Suriye Milli Tiyatro Kulübü* ilk kez Kuveyt'e gelmiş ve “el-Inebu'l-hâmid” (Ekşi Üzüm), “Ursu'd-demm” (Kanlı Düğün) adlı iki tiyatro oyunu gösterime sunulmuştur. Aynı yılın Kasım ayında da *Filistin Arap Tiyatrosu Cemiyeti*, “et-Tarîk” (Yol) ve “Şa'b len yemûte” (Ölmeyecek Bir Halk) adlı iki oyun sahneye koymuştur. 1969 yılında Mısır'ın *el-Hakîm Tiyatrosu* “Zehra min demm” (Kandan Bir Çiçek) ve Basra'nın eğitim ve öğretim idaresine bağlı bir tiyatro kulübü de “Tabîb bi'l-kuvve” (Zoraki Doktor) adlı bir oyunu seyircisiyle buluşturmuştur. 1970'te Körfez ülkelerinden ilk kez bir tiyatro kulübü Kuveyt'e davet

⁵⁴ İsmail, a.g.e., s. 127-129.

edilmiştir. Bahreyn'den gelen tiyatro grubu bir hafta boyunca Keyfân tiyatrosunda “Beyt tayyibu'l-sem'ati” (Sesi Hoş Bir Ev) adlı bir oyun sahnelemiştir. 1970 yılının Nisan ayına gelince; sanatçı Yusuf Vehbî'nin önderliğinde *Ramsis* adlı tiyatro kulübü Kuveyt'e gelmiş, beş gün boyunca beş farklı tiyatro oyununu⁵⁵ seyircisinin beğenisine sunmuştur. Kasım ayında da Kemal şenâvî (ö.2011)'nin Mısır'da yeni kurduğu *Fırkatu'n-nucûmi'l-mesrahiyye* adlı kulüp, Kuveytli Doktorlar Derneği'nin tiyatro salonunda “Edebu'l-cevâz” (İzin Edebiyatı) ve “Elâ'îbu'l-harîm” (Kadınların Entrikaları) adlı iki oyun sahnelemiştir. Saydığımız bu tiyatro kulüpleri dışında Kuveyt'e Irak, Libya, Suriye ve Abu Dabi gibi birçok Arap ülkesinden farklı gruplar davet edilmiş, Kuveyt tiyatro kulüplerinin yurtdışından ülkeye davet edilen tiyatro kulüpleri sayesinde sahnedeki tiyatral yetkinlikleri ve kabiliyetleri hedeflenen seviyeye çıkmaya bařlamıřtır⁵⁶.

5. 1960'lı Yılların Ardından Kuveyt Tiyatrosu

Zeki Tuleymât 1960'lı yılların başında Kuveyt'te yeni bir tiyatro anlayışı tesis etmeye çalışırken en-Neřmî, *el-Mesrahu'ş-ša'bi*'nin faaliyetlerinin devamını sağlamak için çalışmalarına devam etmiştir. 1960 yılında Sakr er-Ruřûd, Abdulmuhsin el-Felîc ile birlikte kendisinin telif ettiği “Tekâlid” adlı oyunun sahnede gösteriminin uygun olup olmayacağına dair görüşünü almak için en-Neřmî ile istişare etmiştir. Sakr er-Ruřûd'un başkanlık ettiği on kişilik *Fırka rivâye* adlı topluluk, *el-Mesrahu'ş-ša'bi* ile birleşmiştir. Kısa bir süre sonra *el-Mesrahu'ş-ša'bi*, yeni üyeleriyle “Tekâlid” adlı oyunun gösterimi için çalışmalara başlanmış; en-Neřmî, Sakr er-Ruřûd'dan başrolde oynamasını istemiş, iki ay devam eden provaların ardından *el-Mesrahu'ş-ša'bi*'nin tiyatro oyuncuları Sakr'ın bu rol için yeterli olmadığını ve rolüne iyi hazırlanmadığını görmüş, en-Neřmî'den başrol oyuncusunu değiştirmesini istemişlerdir. Bu istekleri yerine getirilmezse bu oyunda görev almayacaklarını da beyan etmişlerdir. en-Neřmî, durumu Sakr er-Ruřûd ile görüşmüş, o da herhangi bir sorun çıkarmadan oyundan çekilmiştir. Oyunun sahnelenmesine bir haftadan az zaman kaldığı ve tüm oyuncuların diyaloglarını ezbere bilen tek kiři de sadece oyunun yönetmeni olduğu için başrolü en-Neřmî üstlenmiştir. 3 Aralık 1960

⁵⁵ Bu oyunların isimleri; Buyûmi Efendi, Bintu'l-levâ, eş-Şeytân, Beytu't-tâ'a ve Zevcâtunâ'dır.

⁵⁶ İsmail, *a.g.e.*, s. 142-147.

tarihinde gösterime sunulan tiyatro altı gün boyunca devam etmiş, gösterimin ardından Sakr er-Ruşûd ve arkadaşları⁵⁷ *el-Mesrahu's-şa'bi* topluluğundan ayrılmış ve *Fırkatu'l-mesrahi'l-vatani* adında başka bir topluluk kurmuşlardır. 1962 yılında provalara başlayan bu topluluk yilsonunda sahnelediği “Fettehnâ” (Açtık) adlı oyunuyla ilk kez seyirci karşısına çıkmıştır. Tiyatrosever gençlerin çabalarıyla faaliyetlerine devam eden *el-Mesrahu'l-vatani*'nin tiyatro metinlerini iki Kuveytli yazar olan Sakr er-Ruşûd ve Abdulaziz es-Serî' (d.1939) kaleme alıyordu. Sahneye koymuş olduğu oyunlarla bakanlığın dikkatini çeken bu topluluk, Kuveyt'te şekillenen tiyatro faaliyetlerini daha da iyi bir seviyeye taşımak ve çeşitlilik sağlamak amacıyla Hamd er-Ruceyb'in desteği ve izniyle 1963 yılında *Cem'iyetu'l-mesrahi'l-Halici'l-Arabî* adını alarak Kuveyt'in üçüncü resmî tiyatro topluluğu olmuştur⁵⁸. 1963-1985 yılları arasında bu topluluk tarafından kırktan fazla oyun sahnelenmiştir⁵⁹. *el-Mesrahu'l-Halici*, tiyatro sanatıyla alakalı kültürel faaliyetler ve toplantılar düzenlemesi itibariyle Kuveyt'in öncü ve entelektüel seviyedeki seyirciye hitap eden ilk topluluğudur. *el-Mesrahu'l-Halici*'in tiyatro gösterimlerinin ardından sahnede oynanan oyunları daha iyi bir seviyeye çıkarmak için eleştirilerin yöneltilebileceği ‘umsiyyât’ denen gece toplantıları da düzenlenmekteydi. Ayrıca bu topluluk sahnelediği oyunlarla Kuveyt'in Batı kültürüne açılan penceresi olmuştur. Ayrıca bu topluluğun sahneye koyduğu “Safka me'a's-şeytân”⁶⁰ (Şeytanla Anlaşma) ve “Summe ğâbe'l-kamer”⁶¹ (Sonra Ay Gözden

⁵⁷ Abdullah Halef, Nûra el-Hamîs, Sâlim el-Fak'ân, Mekkî el-Kallâf, Yusûf eş-Şirâh, Abdullah Abdurrahmân er-Rûmî, Hamd el-Mu'min, Sa'îd Ya'kûb er-Rifâ'i, Hayât el-Fehd, Câsim Şihâb, Musâ'id el-Fevzân, Ahmed el-Kutân, Velîd Ahmed el-Hâlid, Mansûr el-Mansûr, Abdulaziz el-Muezzin.

⁵⁸ el-Gazâlî, *a.g.e.*, s. 222.

⁵⁹ *Besâfir ve bes* (Gidiyorum... O Kadar!), *el-Hata' ve'l-faziha* (Hata ve Skandal), *el-Usretu'd-dâ'i'a* (Kayıp Aile), *Ene ve'l-eyyâm* (Ben ve Günler), *el-Cû'* (Açlık), *el-Mihlebu'l-kebir* (Büyük Pençe), *et-Tin* (Çamur), *Safka me'a's-şeytân* (Şeytanla Anlaşma), *Indehu şehâde* (Onun Diploması Var!), *el-Hâciz* (Engel), *Allah yâ dünyâ, el-Mer'etu lu'betu'l-beyt* (Kadın, Evin Oyunağıdır), *le-mine'l-karâri'l-ahir* (Son Karardan), *Summe ğâbe'l-kamer* (Sonra Ay Gözden Kayboldu), *Şeyâtînu leyleti'l-cum'a* (Cuma Gecesi Şeytanları), *ed-Derecetu'r-râbi'a* (Dördüncü Derece) *Dâ'a'd-dik* (Tavuk Kayboldu), *Ricâl ve Benât* (Erkekler ve Kızlar), *1-2-3-4 Bûm* (1-2-3-4 Bom), *el-Esdikâ'* (Arkadaşlar), *el-Kâdi Hâyif* (Hâkim Korkuyor), *Fulûs ve nüfus* (Paralar ve Ruhlar) vb.

⁶⁰ Eserin orijinali, Jerome Klapka Jerom (ö.1927) adlı İngiliz tiyatro yazarının “Deal with the devil” adlı eseridir.

⁶¹ Eserin orijinali, John Steinbeck (ö.1968) adlı Amerikalı yazarın “The Moon is Down” adlı eseridir.

Kayboldu) adlı iki oyun; diyaloglarında, karakter ve oyuncu isimlerinde hiçbir değişiklik yapılmaksızın birebir Arapçaya tercüme edilerek seyircinin beğenisine sunulmuştur. *el-Mesrahu'l-Arabî* ise Batılı yazarlara ait tiyatro metinlerini Kuveyt kültürüne uyarlayarak sahnelemiştir. *el-Mesrahu'l-Halicî*, Kuveyt dışında da tiyatro sahnelemiş olup “el-Hâciz” (Engel) ve “ed-Derecetü'r-râbi'a” (Dördüncü Derece) adlı iki oyun da Bağdat, Şam ve Kahire’de, “Dâ'a'd-dîk” (Tavuk Kayboldu) ise Bahreyn’de seyircisiyle buluşmuş ve büyük beğeni kazanmıştır⁶².

Muhammed en-Neşmî ise “Tekâlid” adlı oyunun ardından *el-Mesrahu's-şa'bi*'deki tiyatro faaliyetlerinden aşamalı olarak elini çekmeye başlamıştır. Hatıralarında bu ayrılışına gerekçe olarak işlerinin yoğunluğunu gösteren en-Neşmî'nin ayrıca bazı serzenişlerde de bulunduğu görülmektedir: “*el-Mesrahu's-şa'bi teknik sıkıntılarla boğuşurken bu topluluğa gözle görülür bir şekilde haksızlık yapılmaktadır. Herkes de açık bir şekilde görüyor ki iki tiyatro topluluğu arasında ayrımcılık yapıldığı açıktır. Bir yanda her şeyden mahrum bırakılan ve teknik açıdan sıkıntılar çeken el-Mesrahu's-şa'bi, diğer tarafta Sosyal İşler Bakanlığı'nın tüm imkânlarını seferber ettiği el-Mesrahu'l-Arabî topluluğu...*”⁶³.

1963 yılının ilk aylarında en-Neşmî kısa süreli olarak ara verdiği tiyatro faaliyetlerine 11 Şubat'ta sahneye koyduğu “Ferihatu'l-avdet” (Geri Dönüş Sevinci) ve “Ğarâm Bû Tubeyle” (Ebu Tubeyle'nin Tutkusu) adlı iki oyunla devam etmiştir⁶⁴. Ancak bu yılın sonlarına doğru *el-Mesrah's-şa'bi* mensupları arasında birtakım görüş ayrılıkları çıkmış, en-Neşmî de idareyi genç tiyatroculara bırakmak için topluluk başkanlığı görevinden istifa etmiştir. 1964 yılında Sosyal İşler Bakanlığı'nın tiyatro gruplarını birer özerk merkez haline getirme kararı almasıyla en-Neşmî eski arkadaşlarını da yanına alarak *el-Mesrahu'l-Kuveytî* adında yeni bir tiyatro topluluğu kurmuştur. Bu yeni topluluğun sahnelediği oyunların konusunu o dönemde Kuveyt toplumuna hâkim olan sosyal meseleler oluşturmakta ve bu konular oyunlarda eleştirel tarzda ele alınmaktaydı. en-Neşmî, *el-Mesrahu'l-Kuveytî* topluluğunun üyesi olarak “Hazzuhâ yeksuru's-sahr” (Şansı Kayaları Kırıyor) ve “Buğyetuhâ Tarab

⁶² Hasan Abdullah, *a.g.e.*, s. 332-333.

⁶³ ez-Zeyd, *a.g.e.*, s. 411.

⁶⁴ Hasan Abdullah, *a.g.e.*, s. 318.

Sâret Neşeb” (Ona Sevinçle Bakmıştı, Ancak Onun İçin Bela Oldu Çıktı!) adlı iki tiyatro metni telif etmiş ve bu iki oyunun hem yönetmenliğini yapmış hem de oyuncu kadrosundaki yerini almıştır. 1965 yılında da tiyatroyu bırakmıştır. en-Neşmî'nin ardından *el-Mesrahu'l-Kuveytî* 1985 yılına kadar yirmi dokuz oyun daha sahnelemiştir⁶⁵. Bu topluluğun diğer tiyatro gruplarından farkı, genellikle insanları güldürürken düşündürmeyi amaçlayan eleştirel komedi tarzında oyunlar sahnelemesidir. *el-Mesrahu'l-Kuveytî*'nin en önemli ikinci ismi de Hüseyin es-Sâlih el-Haddâd'dır. Uzun yıllar bu topluluğa bağlı çalışan el-Haddâd, Kuveyt'te tiyatro metni yazarlığı ve yönetmenliği dışında oyunculuğuyla da çok başarılı bir sanat hayatı geçirmiştir.

Muhammed en-Neşmî'nin ayrılışının ardından *el-Mesrahu's-şa'bi* de genç kadrosuyla tiyatro faaliyetlerine devam etmiş, 1983 yılına kadar otuz yedi farklı tiyatro oyununu⁶⁶ sahnelemeyi başarmıştır.

Zeki Tuleymât'ın Sosyal İşler ve Çalışma Bakanlığı'ndan tiyatro sanatının daha iyi bir seviyeye çıkartılması hususunda talep ettiği bir konu da Sa'd el-Ferec gibi tiyatro metni telif eden yetenekli yazarların maddî olarak desteklenerek oyun yazarlığı konusunda teşvik edilmeleridir⁶⁷. Yine Tuleymât'ın Kuveytli yetkililere sunduğu rapordaki önemli maddelerden biri de sanat ve edebiyat çalışmalarının özellikle de tiyatro sanatının devamlılığını sağlayacak bir kuruluşun tesis edilmesidir. Bu çerçevede Kuveyt hükümeti 1964 yılının Haziran ayında Sosyal İşler ve Çalışma Bakanlığı'na bağlı “Muessesetu'l-mesrah ve'l-funûn” adlı bir teşkilat kurmuştur. Bu teşkilat ancak 1965 yılının Ocak ayına kadar faaliyetlerine devam edebilmiştir. Tuleymât bu müessesenin başına getirilince, *el-Mesrahu'l-Arabî* ve *Merkezu'l-funûni's-şa'biyye* (Halk Sanatları Merkezi) faaliyetlerine bilfiil bu kuruluşun çatısı

⁶⁵ *Hayy bi-hayy* (Cana Can), *Nâs ve nâs* (İnsanlar ve insanlar), *Şumû' ve dumû'* (Mumlar ve Gözyaşları), *el-Umm* (Anne), *Ğurfetu Bû Sâlih* (Ebu Salih'in Odası), *Bû Muhammed Râha'l-medrese* (Ebu Muhammed Okula Gitti), *Ebû Sind fî Bâris* (Ebu Sind Paris'te), *Cuhâ Bâ'a Himârehu* (Hoca Eşeğini Sattı), *Avdetu's-Sindibâd* (Sindibad'ın Dönüşü), *Meşrû'u zevâc* (Evlilik Projesi), *Şirâyukum yâ cemâ'a* (Ey Cemaat! Ne düşünüyorsunuz?), *Şu'â'* (Işıklar), *Lu'be helvâ* (Tatlı Bir Oyun) vb.

⁶⁶ *Sukkânuhu merrethu* (1964), *Ğallit yâ nâs* (1965), *el-Cunûn funûn* (Delilik Sanattır/1965), *Isbir ve teşûf* (Sabret ve Gör/1966), *Yuhmil ve lâ yuhmil* (1966), *Kâzînû Ummu Anber* (Umm Anber Gazinosu/), *İntehabûni* (Beni Seçtiler/1967), *el-Hakk Dâ'i'un* (Gerçek Kayıp), *Sûret* (Bir Portre), *Ruznâme* (Gündem), *el-Allâmetu Hüdhiid*.

⁶⁷ İsmail, a.g.e., s. 148-149.

altında devam etmiştir. Tuleymât önderliğindeki bu kuruluşun yapmış olduğu en önemli şey, *Merkezu'd-dirâsâti'l-mesrahiyye* (Tiyatro Çalışmaları Merkezi)'nin açılışına önyak olmasıdır. 1965 yılının son aylarında açılan bu merkeze hem Kuveyt'ten hem de Körfez emirliklerinden yoğun bir ilgi olmuştur. 1967 yılında *Merkezu'd-dirâsâti'l-mesrahiyye* de radyo, televizyon ve sinema gibi görsel sanatları bünyesinde bulunduran Kuveyt İletişim Bakanlığı'na bağlanmıştır. Bakanlığın tiyatro faaliyetlerini canlandırmak için yapmış olduğu ilk iş, bu merkezi Eğitim Bakanlığı'nın yardımı ve ortaklığıyla Tiyatro Çalışmaları Enstitüsü'ne dönüştürmek ve bu enstitünün eğitim metotlarını yeniden düzenleyerek burada eğitim gören öğrencilerin donanımını arttırmaktır. Kız öğrencilere maddî destek sağlayan bu enstitü iki yıllık olup makyaj sanatı, yönetmenlik, Arapça, İngilizce, güzel sanatlar tarihi, müzik, psikoloji, ritim, beden eğitimi ve tiyatro eleştirisini gibi dersleri de müfredatında barındırıyordu. Buradan mezun olan öğrencilere ortaokul diplomasına denk bir diploma veriliyordu. Bu enstitü bünyesinde Zeki Tuleymât'ın da daha önce raporlarında pek çok kez işaret ettiği gibi bir deneysel tiyatro kulübü açılmıştır. Enstitünün kız ve erkek öğrencilerinden oluşan bu topluluk ilk olarak “Salâhuddin ve Beytu'l-makdis” adlı bir oyun sergilemiştir. Topluluk, sosyal içerikli bu oyunuyla başarılı bir sunum gerçekleřtirmiştir⁶⁸.

Enstitü mezunlarının iş sahibi olma yolunda karşılaştıkları zorluklar, devlet yetkililerinin bu enstitüde uygulanan müfredatı yeniden gözden geçirme kararı almasını sağlamıştır. Kahire'deki tiyatro heyetinin ve milli tiyatro topluluğunun yöneticisi olan Dr. Ali er-Râ'î, enstitünün müfredatını yenilemesi için Kuveyt'e davet edilmiştir. er-Râ'î, bu enstitüyü yüksek enstitüye çevirmiştir. Bununla birlikte bu enstitüye lise mezunu olan öğrencilerin alınmasına karar verilmiş ve bu sayede öğrenciler enstitüden lisans diplomalarını alarak mezun olmuştur. Ayrıca er-Râ'î, devlet yetkililerine enstitü ile alakalı olarak sunmuş olduğu raporunda “Tiyatro” dersinin zorunlu ders olarak Kuveyt Üniversitesi'ndeki Arap Dili Bölümü'nün müfredatına konması hususundaki gerekliliği de dile getirmiş, bu sayede sanatsal ve kültürel bilincin enstitü dışında eğitim verilen yerlerde de yaygınlaştırılmasının zarûriyetini beyan etmiştir⁶⁹.

⁶⁸ Hasan Abdullah, *a.g.e.*, s. 297-301.

⁶⁹ *a.e.*, s. 301.

1966 yılında eğitim-öğretim faaliyetlerine başlayan Kuveyt Üniversitesi bünyesinde tiyatro faaliyetlerini canlandırmak için 1977 yılında *el-Mesrahu'l-câmi'î* adıyla bir tiyatro kulübü kurulmuştur. Bu kulüp “es-Semen” (Değer), “es-Summ” (Zehir), “Cunûn fî cunûn” (Delilik İçinde Delilik), “el-Muhh” (Beyin), “et-Tâ'ûn” (Veba), “Harrîc ve lâkin” (Mezun...Ama...), “Meâsâtu fennân” (Bir Sanatçının Dramı), “Madarru't-tebg” (Sigaranın Zararı) gibi pek çok oyun gösterime sunmuştur. Kuveyt Üniversitesi tiyatro kulübü bugün hala faaliyetlerine devam etmektedir⁷⁰.

1982 yılının Ağustos ayında da tiyatro sanatına gönül veren gençlerin kurduğu *Mesrahu's-şebâb* (Gençlerin Tiyatrosu) adlı bir tiyatro topluluğu ortaya çıkmıştır. Bu topluluğun sahnede sergilediği ilk oyun “Kâdi'l-mahkeme” (Mahkemenin Hâkimi)'dir. Bunun yanında “el-Cevhera” (İnci), “Racul me'a vakfi't-tenfîz” (Umursamaz/Başiboş Bir Adam), “Bessâm fî vâdi's-semek” (Bessâm Balık Vadisinde), “Garîb ve Acîb” (Tuhaf ve Acayip), “er-Risâletu'l-ahîra” (Son Mektup) bu topluluğun gösterime sunmuş olduğu oyunlardan bazılarıdır.

Bu topluluğun ardından 1992 yılında *el-Mesrahu'l-kavmî* (Milli Tiyatro) tiyatro topluluğu kurulmuştur. Bu topluluk sahnelemiş olduğu üst düzey tiyatro oyunları ile çeşitli kültür ve tiyatro festivallerinde Kuveyt'i hem ülke içinde hem de yurtdışında temsil etmeye devam etmektedir⁷¹.

⁷⁰ <http://www.aljarida.com/ext/articles/print/1462109148588843500/> (Çevirimiçi: 13.03.2017).

⁷¹ <http://aawsat.com/home/article/385236/سيرة-المسرح-الكويتي> (Çevirimiçi: 13.03.2017).

Sonuç

Suudi Arabistan, Bahreyn ve Katar gibi diğer Körfez ülkelerine oranla daha erken dönemde yenileşme faaliyetlerinin g r ld ğu Kuveyt; sosyal, siyas  ve ekonomik alanlara paralel olarak edebî ve kültürel alanda da bir değişim süreci içine girmiştir. el-Mübârekiyye ve el-Ahmediyye adlı medreselerin açılmasıyla düzenli eğitim sistemine geçen Kuveyt'te devletin eğitime verdiği önem sayesinde birçok  ğrenci de heyetler halinde yurtdişına -özellikle de Mısır'a- eğitim amaçlı gönderilmiştir. Eğitimleri esnasında buralardaki kültürel ve sanatsal faaliyetleri yakından takip etme fırsatı bulan Kuveytli  ğrenciler, Kuveyt'e döndüklerinde öğrendiklerini ülkelerinde tatbik etme isteği içine girmiştir. Halkı etkilemenin en etkili ve kolay yolu olarak tiyatroyu gören reformist gençler; halkı bilinçlendirmek, onlara doğru bildikleri yanlışları göstermek, gelenek ve göreneklere k r  k r ne bağlanmanın kültürel gelişmeye m ni olacağını ifade edebilmek için imkânlar çerçevesinde okul bahçelerinde platformlar kurarak oyun gösterimlerine başlamışlardır. Kısa sürede halkı cezbeden bu gösteriler yeni okulların açılmasıyla pek çok münasebet sebebiyle düzenlenmeye başlamıştır. Tiyatro faaliyetleri 1950'li yıllarda *el-Mesrahu 'ş-şa 'b *'nin ortaya çıkışıyla kendisine yeni bir mecra bulmuştur. Zeki Tuleymât'ın Kuveyt'e davet edilmesi ise bu sanat için yepyeni bir başlangıcın habercisi olmuştur. Tuleymât, Kuveyt'e ilk gelişinin ardından yazmış olduğu raporda gözlemlerini iki başlık altında Kuveyt h k metine sunmuştur. İlki; bilfiil var olan tiyatro faaliyetlerinin eksik y nlerinin belirlenip izale edilerek iyileştirilmesi, ikincisi; bu sanatın yeni bir temel üzerine bina edilerek geliştirilmesidir.

Tuleymât'ın Kuveyt'e gelişiyle tiyatro faaliyetlerinde hissedilir derecede bir ilerleme kaydedilmiştir. Devletin sağladığı imkânlar çerçevesinde 1961 yılında *el-Mesrahu'l-Arabî* adlı yeni bir tiyatro topluluğu kurulmuş ve tiyatro, Tuleymât tarafından yeni bir düzen üzere inşa edilmeye başlanmıştır. 1963 yılında ise Sakr er-Ruş d ve Abdulaziz es-Ser 'in önderliğinde Hamd er-Ruceyb'in de desteğiyle Kuveyt'in ilk resmî-özerk tiyatro topluluğu olan *Cem'iyyetu'l-mesrahi'l-Halîci'l-Arabî* kurulmuştur. 1964 yılında devlet onayıyla tüm tiyatro toplulukları özerk hale getirilmiş ve en-Neşmî de *el-Mesrahu'l-Kuveytî* adında yeni bir tiyatro topluluğu tesis etmiştir. Kuveyt'te peşi sıra yaşanan bu gelişmelerin ardından halkın tiyatroya olan ilgiyi artmış ve

bu ilgi, kurulan dört tiyatro topluluğu arasında bir rekabet doğurmuş, bu rekabet sayesinde de tiyatro sanatı gözle görülür bir şekilde ilerleme kaydetmiştir.

1971 yılının sonlarına gelince ise Kuveyt tiyatrosu *el-Fırkatu'l-ehliyye* adlı yeni bir tiyatro topluluğuyla tanışmıştır. Bu topluluk, halk arasında çok ses getirmeyen tek bir oyun sergilemiş ve başka bir faaliyette de bulunmamıştır. *el-Fırkatu'l-ehliyye*'nin önemi, tiyatro topluluklarını tek bir çatı altında toplama düşüncesini yeniden gündeme taşımaya ve bakanlık nezaretinde milli bir tiyatro topluluğunun teşekkülüne olanak sağlamasıdır.

el-Fırkatu'l-ehliyye'nin ardından *el-Mesrahu'l-câmi'i* (Kuveyt Üniversitesi Tiyatro Kulübü), *Mesrahu'ş-şebâb* ve *el-Mesrahu'l-kavmî* adı altında farklı birçok tiyatro topluluğu ortaya çıkmıştır. 1990'lı yıllarda ayrıca *el-Funûn*, *el-Komedî*, *el-Cezîra*, *el-Ehlî*, *es-Sûr*, *el-Emel*, *en-Nâs*, *es-Selâm*, *en-Neşmî* ve *el-Cedîd* adlı özel tiyatro topluluklarının da kurulduğu görülmektedir.

Tiyatro topluluklarının sayısında XX. asrın sonlarına doğru görülen bu artış, tiyatronun Kuveyt'te yaygınlaşmasına olumlu yönde tesir etmiştir. XXI. asırda tiyatro alanında Kuveyt'te düzenlenen kültürel etkinlikler, Kuveyt'in yetiştirdiği tiyatro oyuncuları, milli tiyatro topluluğunun yurtdışında organize edilen müsabakalarda gösterdiği başarı bu durumu destekler niteliktedir. Bu bağlamda XX. asırda Kuveytli aydınların öncülüğünde tiyatronun gelişimi için yapılan çabaların elbette diğer Körfez ülkelerine örnek olduğu da görülmüştür. Zira Bahreyn ve Katar'ı edebî meselelere daha fazla ehemmiyet vermeye yönelen çalışmalar, Kuveytli aydın ve edebiyatçıların teşvikiyle gerçekleşmiştir.

Son olarak şu husus da belirtilmelidir ki edebiyat araştırmaları açısından ihmal edilen Körfez ülkelerinde, ülkemizdeki akademisyen ve araştırmacıların üzerinde durması gereken birçok çalışma alanı mevcuttur. Körfez ülkelerinin modern edebiyatı hususunda yapılacak olan incelemelerin de Arap coğrafyasında şekillenen modern edebiyatı daha yakından tanımaya katkı sağlayacağı açıktır.

Kaynakça/Reference

- Abdullah, Muhammed Hasan; el-Hareketu'l-edebiyeye ve'l-fikriyye fi'l-Kuveyt, (Kuveyt: Râbitatu'l-Udebâi'l-Kuveytiyyîn Yayınları, 2014).
- Ebû Matar, Ahmed; "Tecribetu mesrahi'l-Halîci'l-Arabî fi'l-Kuveyt: Dirâse merhaliyye", Mecelletu Dirâsâti'l-Halîc ve'l-cezireti'l-Arabiyye, c. IV, sy. 16, (Kuveyt: Kuveyt Üniversitesi Yayınları, 1978).
- el-Gazâlî, Abdullah Muhammed İsa; el-Medhal ila's-sekâfe ve'l-edeb fi'l-Kuveyt, (Kuveyt: Mektebetu Dâri'l-Urûbe, 2011), s. 1-17.
- el-Hâtim, Abdullah Hâlid; Min Huna Bede'eti'l-Kuveyt, (Lübnan, el-Matba'atu'l-Asriyye, 2004).
- el-Vekayyân, Halîfe; es-Sekâfe fi'l-Kuveyt (Bevâkîr-İtticâhât-Riyâdât), (Kuveyt: Mektebetu'l-Kuveyti'l-Vataniyye, 2014).
- er-Râ'î, Ali; "el-Mesrah fi'l-Kuveyt", el-Mesrah fi'l-vatani'l-Arabî: İlmu'l-ma'rife Dergisi Özel Sayısı, (Kuveyt: el-Meclisu'l-Vatanî li's-Sekâfe ve'l-Funûn ve'l-Âdâb Yayınları, 1979), s. 337-362.
- er-Reşîd, Abdulaziz; Târîhu'l-Kuveyt, (Lübnan: Dâru Mektebeti'l-Hayât, 1978).
- er-Rûmî, Adnân b. Sâlim b. Muhammed; Ulemâu'l-Kuveyt ve A'lâmuhâ, (Kuveyt: Mektebetu'l-Menâri'l-İslâmiyye, 1999).
- ez-Zeyd, Hâlid Su'ûd; Udebâu'l-Kuveyt fi karneyn, c. I-III/III, (Kuveyt: Şeriketu'r-Reb'ân li'n-Neşr ve't-Tevzî, 1982).
- Cerîdetu'r-Risâle, sy. I-V, (Kuveyt: y.y., 1961).
- [Http://aawsat.com/home/article/385236/سيرة-المسرح-الكويتي](http://aawsat.com/home/article/385236/سيرة-المسرح-الكويتي)
- [Http://www.aljarida.com/ext/articles/print/1462109148588843500/](http://www.aljarida.com/ext/articles/print/1462109148588843500/)